

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT

1987.

LOKALHISTORISK ARKIV
STUBBEKØBING

ÅRSSKRIFT

1987.

Kvindeøgen plantes i Horbelev

**LOKALHISTORISK ARKIV
STUBBEKØBING**

2.

Indholdsfortegnelse:

Sild	side	3
Da Horbelev var stationsby	side	10
Moseby præstegård	side	26
Benbrækkerstræde i Stubbekøbing	side	36
A.C.Rasmussens maskinfabrik	side	37
Dyrskue i Stubbekøbing	side	43
Stormflod på Østfalster	side	48
De gamle slotte og herregårde	side	52
Rådhusets opførelse	side	63
Hundredemandsforeningens juletræ	side	65
Et rigt liv	side	66
Lærer H.P.Hansens erindringer	side	72
Hun tog hans job	side	83
Årsberetning fra arkivet	side	88
Årsberetning fra Lokalhistorisk forening	side	90
Register 1983-87	side	91

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Stubbekøbing kommune.
Redaktion: Foreningens bestyrelse.
Vignetter af N. Sønderbo
Tryk: Lysko-print.
ISSN 0109-2162.

SILD - SILD - SILD

Som ikke-fagmand er det svært at tale om fisk og fiskeri i vore dage - snart fortæller aviserne, at fisk er det sundeste, der findes, snart får vi at vide, at fiskene er den rene gift, snart er der overflod på fisk i vandene, og snart hører vi om restriktioner og kvoter.

Lad os for en kort tid kaste blikket tilbage til middelalderen, en tid, hvor fisk, og med fisk menes i denne forbindelse sild, havde en afgørende betydning for vort land, og hvor begreber som forurening og fiskemangel ikke fandtes. Sild var der åbenbart nok af. I 1500-tallet, fortælles det, var der sild i Øresund i sådanne mængder, at man ikke brugte net ved fangsten. Silden blev øst op i bådene med træskovle, ja, en svensker har fortalt, "at en stridsøkse eller hellebard, om man stikker den ned midt i fiskestimen, bliver stående oprejst deri."

Øresunds fiskerigdom som middelalderlige historieskivere har forestillet sig den.

Overdrivelse eller ej - sild var der mængder af, og man forstod at udnytte dem, og det gjaldt også Falsters og dermed Stubbekøbings indbyggere.

I "STUBBEKØBING GENNEM TIDERNE" fortælles herom:

"Det var ikke alene fiskeriet i søen uden for deres vinduer, som de Stubbekøbing-fiskere drev, det var fiskeri i stor stil, verdensfiskeri kunne man fristes til at kalde

det, det store sildefiskeri ovre ved Skanør og Falsterbo under Skånes sydlige kyst. Her har falstringerne, og mellem dem uden tvivl især fiskerne fra Stubbekøbing - dengang Falsters største by og havneplads - så tidligt og i så stort antal søgt til, at de frem for andre gav navn til det ene af de to steder på den vigtige handelsstrækning. Falsterbo - egentlig Falsterbod eller falstringernes ladeplads - er det sted, hvor falstringerne plejede at salte deres fangst . . . . . Også bønderne på Falster drev fiskeri herovre og havde endnu i 1560 deres eget leje, Falsterbo bondeleje."

Fisk var dengang som nu et vigtigt næringsmiddel, men i middelalderen, mens Danmark endnu var katolsk, var fisk en endog særdeles vigtig handelsvare, idet fiskeretter var tilladt i de strenge regler, som den katolske kirke fastsatte for fødemidler i fastetiden og for fastedagene i øvrigt.

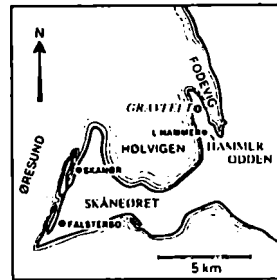
Når silden var fanget, blev den bragt ind på stranden og solgt til købmænd, der transporterede den lidt længere op i landet, hvor konserveringen skulle finde sted. Man havde kun ét konserveringsmiddel, nemlig salt. Lidt salt kunne man få fra lokale saltkogerier, hvor man simpelt hen inddampede havvand og dermed udvandt salt, men langt den største del måtte skaffes udefra, især fra Lübeck. Salthandlerne her hentede saltet længere sydpå, ved byen Lüneburg, der ligger på en stor salthorst, hvor man kunne grave saltet frem i minerne. Mange danske kender i vore dage saltets rute mellem de to byer. Når man kører sydpå fra Lübeck - og ikke tager motorvejen - kommer man ind på "Die alte Salzstrasse", der med tysk sans for turisme adskillige steder er udstyret med oplysende skilte.

Det tyske salt var det bedste og fineste, men man kunne til nød også bruge det ringere og billigere franske salt, det såkaldte "Baiesalt" (baie betyder havbugt, formentlig deraf navnet).

Fiskesæsonen lå sidst på sommeren og i det tidlige efterår, i nogle perioder fra 11. august, til andre tider begyndte man lidt senere, gerne på Skt. Bartolomei dag, d. 24. august, og sluttede på Skt. Dionysii dag, d. 9. oktober.

I denne periode holdt fiskerne til leje ved de forskellige "lejer" - også Stubbekøbing havde sit leje, d.v.s. sin plads lige ved stranden, hvor der i sæsonen rejstes tarvelige hytter, bestemt for overnatning. Herfra udgik de daglige sejladser efter fangst.

Skåneøret med Skanør og Følsterbo.

Fiskeriet foregik dels med drivgarn, dels med sættegarn. Drivgarnet fastgjordes med en line til båden og drev så med strømmen. Sættegarnet holdtes på plads af sten for nedden og af flydere for oven. Stenene var oftest flintesten med naturlige huller, og der er gjort talrige fund af disse sten ved Falsterbo. Sættegarn skulle anbringes forholdsvis langt ude, idet det forlangtes, at havdybden skulle være mindst 12 favne (ca. 23 meter). Da der var en regel om, at hver båd af sikkerhedshensyn skulle være hjemme inden aften, har man hovedsagelig holdt sig til fiskeri i det sydlige Øresund og Køge bugt. Båden var i reglen bemannet med ejeren og 3-4 mand.

Som nævnt deltog ikke alene professionelle fiskere i fangsten, nej, når sildesæsonen begyndte, drog gårdenes karle og andet godtfolk af sted. Bønderne beklagede sig over, at deres folk forsvandt, ofte lige ved høsttid, og latin-skolernes rektorer samt håndværksmestre var utilfredse med, at peblinge og lærlinge var væk. Selv Sjællands biskop, Peder Palladius, mærkede Skånemarkedet. I 1553 sørgede han således for at tilrettelægge sin visitatsrejse, så den ikke faldt sammen med markedssæsonen - han ville gerne træffe folk hjemme, når han besøgte landsbyerne.

De små skånske fiskerlejer, der til daglig var sparsomt befolkede, voksede kraftigt i sildesæsonen. En række byer havde foruden lejet ved stranden koncession på et areal længere oppe, et "fed", som det kaldtes. Her kunne man opføre lagerbygninger, og herfra udgik handelen. Markedet var i høj grad præget af tyske opkøbere, der ofte rejste statelige "Kompagnihuse", der samtidig var bolig for en foged, der sørgede for opretholdelse af ordenen, og tit var der også en kirke i forbindelse med kompagnihuset. Foruden fiskerne strømmede mange andre til, først og fremmest opkøbere, men også handlende, der tilbød alskens varer, samt det store personale, der forestod behandlingen af den indfangede sild, og endelig letlevende damer til underholdning for mændene. Man får et indtryk af størrelsen

6.

af denne fremrykkende pigegarde, når man hører, at et skib fra Königsberg engang forliste på rejse mod markedet med 40 piger om bord - men der var nok alligevel, og man havde indrettet særlige institutioner til damerne og deres kunder.

I det hele taget gik det voldsomt til i den store menneskemængde, der hvert år strømmede til, når fiskeriet og dermed også markedet var på sit højeste sidst på sommeren.

Man fiskede, saltede, handlede, ja, arbejdede i det hele taget om dagen - og helligdage og hverdage gik ud i ét - men når aftenen faldt på, stod et utal af kroer åbne. Her blev drukket, snakket og spillet terningspil, og ofte udviklede det hele sig til slagsmål. Man måtte ganske vist ikke bære våben, men forbudet kunne ikke overholdes, så det var ikke let for fogederne - og deres hjælpere, bødlerne - at holde orden på den urolige og opstemte skare.

Man har kaldt Skanør for et Babylon, hvor djævelen fiskede mennesker, og menneskene fiskede sild. Fra kirkerne forsøgte præster og munke at føre fiskere, købmænd og de letlevende piger ind på dydens smalle vej.

Fiskeriet gav indtægter til mange mennesker.

Oplysninger fra begyndelsen af 1500-tallet viser, at der et år deltog 7715 både, hver med gennemsnitlig 5 mands besætning, altså i alt 37500 fiskere. Hertil kom "gællekonerne", der arbejdede i barakker, de såkaldte "styrterum", hvortil en vogmand havde bragt sildene fra bådene. Gællekonerne rensede fisken, der derefter i trug bragtes til "læggekonerne", hvis opgave det var at pakke sildene i tønder i lag med en mængde salt imellem.

Næste led var "vrageren", der undersøgte indholdet af tønderne og holdt øje med, at sildene blev lagt ordentligt ned og ikke blot blev styrtet hulter til bulter. Derefter tog bødkerne fat. De havde i forvejen fabrikeret de mange tønder. Nu var det deres opgave at slå låg på, inden tønderne blev læsset på vogne for at blive transporteret videre, for de flestes vedkommende skulle de ud på de ventende skibe, koggerne. Det var ikke usædvanligt, at den årlige produktion nærmede sig 100.000 tønder sild.

Silden efterlod ved rensningen en mængde affald, men det udnyttede man også, idet "grummet", som affaldet kaldtes, blev hældt i store gryder, så sildeolien kunne koges af - mens der udvikledes en uudholdelig stank!

7.

Sildefiskeriet gav en betydelig indtægt til den danske stat, der opkrævede afgifter, ja, der er historikere, der mener, at sildefiskeriet simpelt hen var en af de vigtigste indtægter for den danske konge.

Men også andre tjente på markedet. Handelsmænd strømmede til, især fra Nordtyskland, nærmere betegnet Lübeck.

Lübeck var en velhavende by, idet man rådede over givtige sølvminer så langt væk som i Harzen, og der var brug for fisk i hele Tyskland, hvor mulighederne for havfiskeri enten ikke var til stede eller ikke udnyttedes, måske på grund af manglende lyst og erfaring. Til gengæld havde man handelstalent, der førte til, at tyskerne fik overtaget over de nordiske købmænd.

I øvrigt handlede der med meget andet end sild på de store skånske markeder, man ved for eksempel, at der i 1300-tallet kunne købes artikler som øl, vin, korn og humle foruden industriprodukter som tøjvarer, jern og kobber.

Hansaen, dette mægtige handelsforbund, især bestående af nordtyske byer, gjorde sig i perioder stærkt gældende på Skånemarkedet, men Hansaens nedgang, der bl.a. forårsagedes af nye handelsveje i 1500-tallet og af de nordiske rigers modstand, faldt også sammen med Skånemarkedets nedgang.

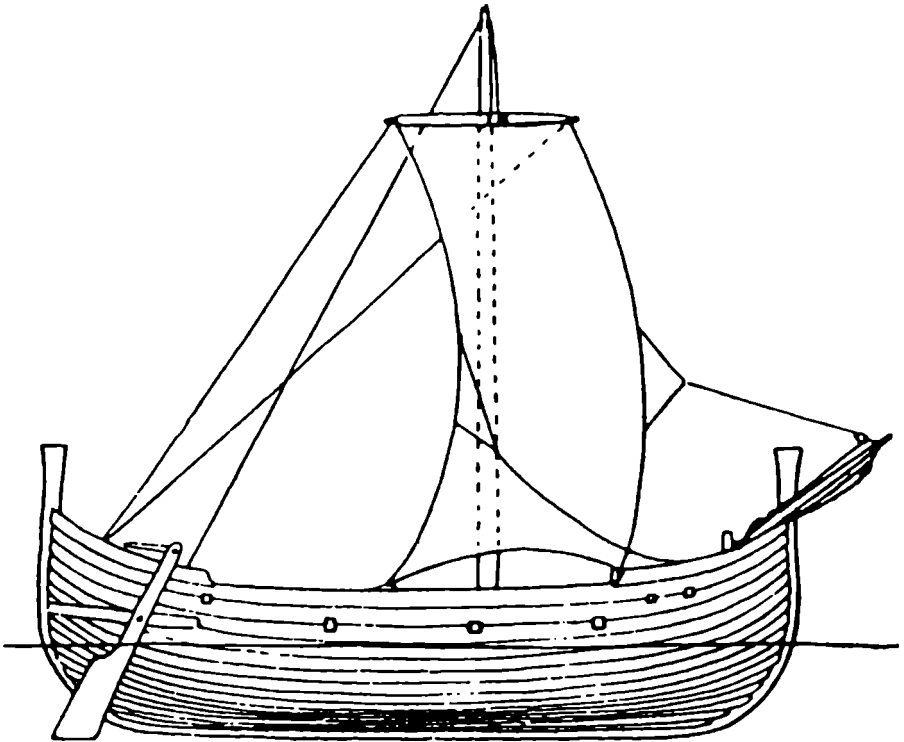
I over 300 år havde der været sildemarked i Skanør og Falsterbo, men efterhånden var fiskemængden blevet mindre, krige mellem Sverige og Danmark samt Skånes afståelse i 1658 bragte uorden i handelen, og da den nye hersker, Carl X Gustav, forbød tyskerne at handle på markedet, var dets skæbne beseglet.

Menneskemyldret på Skanør og Falsterbo er væk i dag. De små flækker findes stadig med de gamle navne, arkæologer gør fund fra de store dage, skibene sejler forbi, og om sommeren kommer turisterne dertil, men ét er uforandret som i middelalderen: hvert år hen på sommeren og i det tidlige efterår samles tusinder af fugle på landtangen, inden de vover sig over havet til mildere himmelstrøg.

Hvor før det brusende liv levedes, færdes nu stilfærdige ornitologer med kikkert og kamera.

Kai Vestergård

8.

Rekonstruktion af båd, fundet
i Falsterbo.

Længde 13,5 m, bredde 4,5 m
Båden er fra ca. 1100.

Kilder:

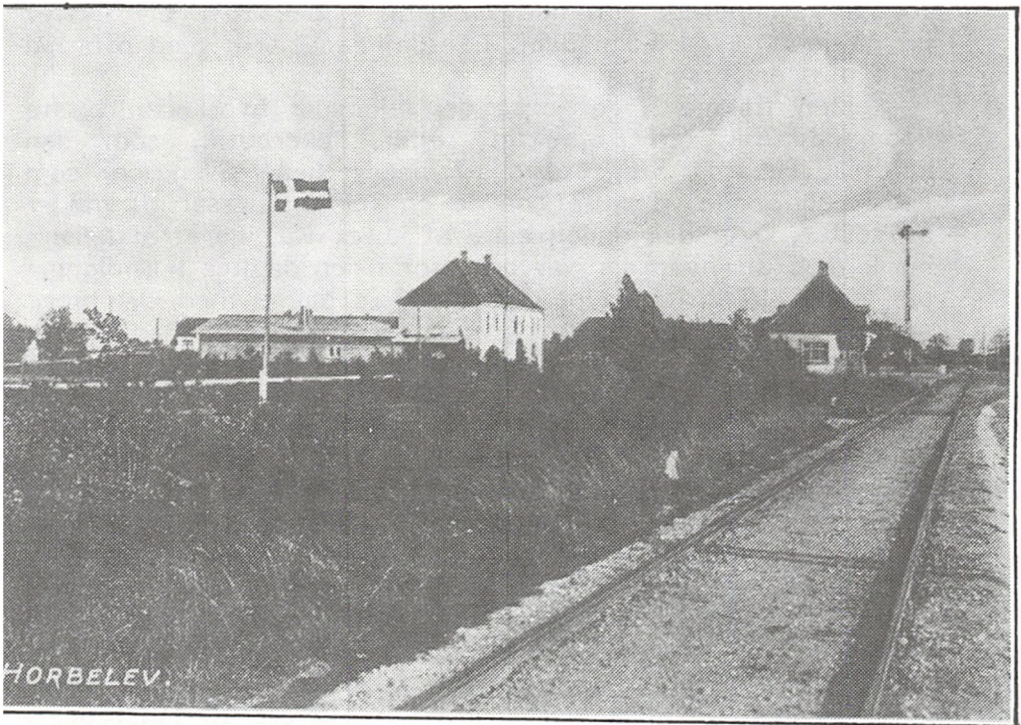
Henning S. Eriksson: Skånemarkedet.

Politikens Danmarkshistorie.

Bering Liisberg: Stubbekøbing gennem Tiderne.

DA HORBELEV VAR STATIONSBY.

DA HORBELEV VAR STATIONSBY.

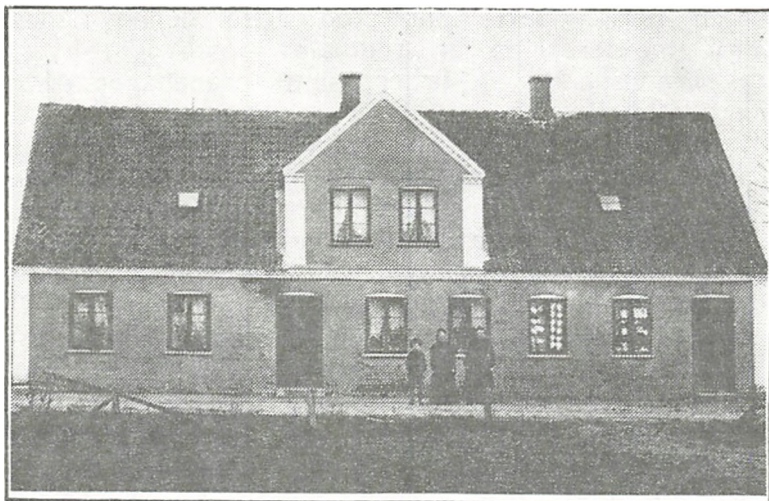
I begyndelsen af forrige århundrede bestod Horbelev af et par gårde, og nogle få huse langs med Grønsundsvej, og selve byen lå nede på Lillegade og Stengårdsvej, hvor træet med stenene omkring stadig minder om den tid, da bymandslavet samledes der for at drøfte byens anliggender. Og tre af gårdene er her også endnu, nemlig Stengård, Kølgaard og Fiskergården, de andre gårde, som før udflytningen i det forrige århundrede lå her omkring gadekæret, er flyttet ud på jorden ved Bønnedvej, ligesom gadekæret med bybrønd og bypost er forsvundet.

Men tilbage ligger også den ejendom hvori den første købmandsbutik blev oprettet, eller høkerbutik, som den kaldtes. Her på Stengårdsvej 7 boede Lene Svendsen, som i den ene ende af huset havde en forsamlingsal til møder og fester, og i den anden ende af huset var indrettet høkerbutik med alt, hvad der var brug for i den daglige husholdning på landet. Til at hjælpe sig med at bakse med de tunge sække med sukker og mel m.m. samt tønder med tjære, sild og andet, havde hun sin datter Hansigne, der senere blev gift Svej.

Andelsbevægelsen kom også til Horbelev i 1887, da en kreds af beboerne gik sammen for at starte en brugsforening med udsalg her hos Madam Svendsen, som hun kaldtes. Men da jernbanen kom til Horbelev, byggede skomager Chr. Trane ejendommen Grønsundsvej 333, hvor brugsen så blev flyttet op, og her på Stengårdsvej blev der så købmandsbutik igen, og var det indtil i midten af 30'erne, da ejendommen blev indrettet til maskinværksted af smedemester Alfred Jakobsen, som her drev en mindre fabrikation af havesprøjter og redskaber til frugtavlere samt kornblæsere til landbruget, og under anden verdenskrig begyndte han en omfattende fabrikation af maskiner og vogne til tørveindustrien, som kom i gang på alle moserne omkring Horbelev.

Når cirkus om sommeren kom til byen, slog de deres teltpæle op her på Stengårdvej 3, hvor der dengang var åben mark, og her holdt de omrejsende tivolier til.

Nede på den anden side af Fiskergården lå der et maskinhus, hvori der stod et stort tærskværk og en damplokomobil, som ejedes af en kreds af landmænd, der skiftedes til at bruge det, når de skulle tærske deres korn, efter at det var kørt hjem til gården i nogle store kornhæs. Det var en af årets store dage, når der skulle tærskes, så mødte alle naboerne op, for der skulle bruges meget mandskab til at betjene sådant et tærskværk, det var ikke ualmindeligt, at der var en halv snes stykker, når de var samlet sådan en dag.

Lene Svendsen, Hansigne Svej og dattersønnen Ejner
foran den gamle brugs.

Op langs Lillegade lå flere huse, blandt andet den gamle rytterskole, som lå i læ af præstegårdshaven. Omkring århundredskiftet var her en lærer, som hed Hans Larsen, han var tillige sognerådsformand fra 1901 til 1906. Skolen her var i brug til 1907, da den nye skole blev bygget oppe på Grønsundsvej. Den gamle rytterskole blev benyttet til snedkerværksted i nogle år, indtil den nedbrændte.

12.

Ovre på den anden side af vejen i Lillegade 4, ligger huset, der blev bygget til de polske piger, som i begyndelsen af dette århundrede kom til egnen, huset blev senere solgt til Peter Iver.

For enden af Lillegade, på samme side som præstegårdshaven, lå sprøjtehuset. Det var sådan, at i 1861 kom der en lov om brandpoliti på landet, som bestemte, at enhver kommune skulle anskaffe en eller flere sprøjter i et dertil egnet lokale. De fleste steder blev sprøjtehuset bygget ved siden af gadekæret og bybrønden, hvad også nok var en praktisk foranstaltning i tilfælde af ildebrand, men det var altså ikke tilfældet her i Horbelev.

Men her i dette hus stod altså denne håndsprøjte, som var monteret på en rødmalet hestevogn, hvorpå der fandtes brandspande af læder, samt brandhager og slanger af svært sejdug.

I tilfælde af ildebrand kom så en af byens bønder med heste, som blev forspændt, normalt var det brandfogeden, som der var en af i hver by. På enhver ejendom skulle der også forefindes en stige samt en brandhage, der skulle være let tilgængelig og derfor hang de som regel på husmuren, hvor de hurtigt blev ødelagt af vejrliget.

Inde i præstegårdshaven lå så den gamle præstegård, der var en firelænget bindingsværksgård med stråtag, og gennem den nordre længe var en portindkørsel med port i den ydre mur. Midt i gården stod et stort lindetræ med en stråleformet brolægning rundt om. Til gården hørte oprindeligt ca. 180 td.land jord, der var spredt ud over hele sognet, blandt andet i Skjoldrup, samt jorden syd for Horbelev. I haven plantede pastor H.P.Koch atten egetræer, et for hver af børnene, som blev født af hans anden kone, han havde også to børn med sin første kone. Efter første verdenskrig blev der opført en ny præstegård.

Her oppe foran kirken på den grønne plæne, som har været brugt til eksercerplads, lå på højre side den gamle syskole. Det var en stråttækt bindingsværksbygning, som blev drøvet og var ejet af Det Classenske Fideicommiss. Den smukke gamle bygning nedbrændte desværre på grund af lynnedslag i august 1939.

Syskolen.

På venstre side af plænen lå så det gamle fattighus, hvor ubemidlede syge og ældre måtte henleve en kummerlig tilværelse, for der var jo ikke meget hjælp at hente fra det offentlige dengang. Jeg husker de mange, der kom til byen og gik fra dør til dør og tiggede eller solgte hjemmelavede papirblomster, eller fint tilsnittede blomsterpinde, sygarn, håndsæbe, barberblade og skosværte, ja, så var der også dem, som kom med deres lirekasse eller dem, som kørte rundt med hest og vogn for at samle kødben og gamle klude, ja, der var mange måder at tjene føden på, som nu alle dem, som sad ved vejene vinteren igennem og slog de hårde sten til skærver, kun beskyttet for vind og vejr af en skærm af gamle sække.

Fattiggården blev nedrevet, da det nye alderdomshjem blev bygget engang i tyverne, og på det nye hjem blev der lavet en tilbygning, som var beregnet til dem, som ikke var berettiget til at bo på selve hjemmet, for eks. hvis de ikke var gamle nok eller var syge og invalider, så det var altså stadigvæk et fattighus. I denne bygning blev der senere indrettet kommunekontor, og var det indtil kommunesammenlægningen i 1970.

Her på Hjemmet stod i mange år en rustvogn til hestefor-spand, den var skænket af en familie i sognet til brug for sognets beboere, som så selv måtte sørge for at skaffe heste til at trække det fornemme køretøj med himmel og med kors på taget, samt med sorte klunker og gevandter.

Men pladsen her foran kirken benyttedes altså til eksercerplads da landmilitsen blev oprettet i 1701, da blev det bestemt, at bønderkarlene ikke måtte flytte fra det gods, hvor de opholdt sig, uden et fripas fra godsets ejer.

Karlene blev indrullet i de nationale regiment, som blev kommanderet på tysk, og de blev trakteret med vridning af næser, ører og arme samt fik stokkeprygl på eksercerpladsen ved kirken, medens deres bysbørn kunne se på det. Hver søndag eftermiddag mødte de til et par timers øvelse. Her stod gabestokken og træhesten, som karlene omgående fik lov at benytte, hvis de udeblev eller hvis der var en anden grund til at straffe dem. De skulle også lære at skyde med de i kirkens våbenhus opbevarede geværer.

I 1770 ophævedes landmilitsen og dermed søndagens landsbyunderholdning, og med stavnsbåndets løsning i 1788 var det helt slut med det, ikke at måtte forlade egnen uden tilladelse.

Byen begyndte så småt at vokse, da en kreds af landmænd i 1894 gik sammen for at starte et andelsmejeri. Før den tid var der et privat mejeri på Eriksdal, samt et i Særslev og på Rytterbjerggård i Bregninge, som dengang ejedes af H.P.Skytte, der i 1878 blev folketingsmand efter Rasmus Olsen, Bregninge, som i mange år var Stubbekøbingkredsens mand i folketinget, valgt af de radikale.

Rasmus Olsen var tillige Landbostandens Sparekasses mand i sognet, og som I kan se af annoncen, som jeg har fundet i Stubbekøbing avis fra 1872, kunne man bare skrive til R. Olsen, København, hvis der var noget, man ville tale med ham om.

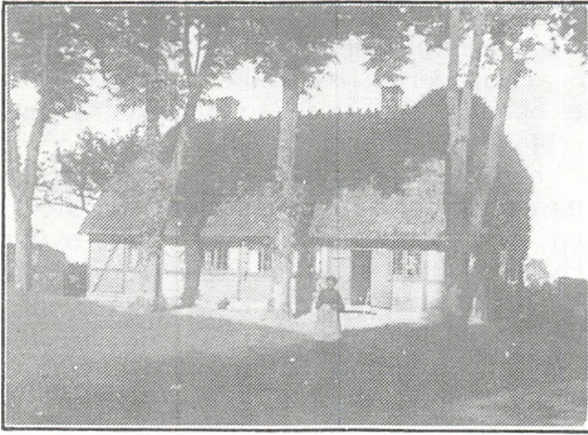
† Til Underretning for Interessenterne i Spare- og Kaanekassen for Falsters Landbostand skal jeg ikke undlade at bemærke: at de løbende Forretninger bestandig vil blive udført paa Kontoret i Breninge under Rigsdagens Samling. Skalbe Noget ønske at korrespondere med mig direkte kan dette ske under Nr.:

„Folketingsmand R. Olsen,
Kjøbenhavn.“

Breninge, den 30te November 1872.

R. Olsen.

Syskolen.

På venstre side af plænen lå så det gamle fattighus, hvor ubemidlede syge og ældre måtte henleve en kummerlig tilværelse, for der var jo ikke meget hjælp at hente fra det offentlige dengang. Jeg husker de mange, der kom til byen og gik fra dør til dør og tiggede eller solgte hjemmelavede papirsblomster, eller fint tilsnittede blomsterpinde, sygarn, håndsæbe, barberblade og skosværite, ja, så var der også dem, som kom med deres lirekasse eller dem, som kørte rundt med hest og vogn for at samle kødben og gamle klude, ja, der var mange måder at tjene føden på, som nu alle dem, som sad ved vejene vinteren igennem og slog de hårde sten til skærver, kun beskyttet for vind og vejr af en skærm af gamle sække.

Fattiggården blev nedrevet, da det nye alderdomshjem blev bygget engang i tyverne, og på det nye hjem blev der lavet en tilbygning, som var beregnet til dem, som ikke var berettiget til at bo på selve hjemmet, for eks. hvis de ikke var gamle nok eller var syge og invalider, så det var altså stadigvæk et fattighus. I denne bygning blev der senere indrettet kommunekontor, og var det indtil kommunesammenlægningen i 1970.

Her på Hjemmet stod i mange år en rustvogn til hestefor-spand, den var skænket af en familie i sognet til brug for sognets beboere, som så selv måtte sørge for at skaffe heste til at trække det fornemme køretøj med himmel og med kors på taget, samt med sorte klunker og gevandter.

Men pladsen her foran kirken benyttedes altså til eksercerplads da landmilitzen blev oprettet i 1701, da blev det bestemt, at bønderkarlene ikke måtte flytte fra det gods, hvor de opholdt sig, uden et fripas fra godsets ejer.

Karlene blev indrulleret i de nationale regimentter, som blev kommanderet på tysk, og de blev trakteret med vridning af næser, ører og arme samt fik stokkeprygl på eksercerpladsen ved kirken, medens deres bysbørn kunne se på det. Hver søndag eftermiddag mødte de til et par timers øvelse. Her stod gabestokken og træhesten, som karlene omgående fik lov at benytte, hvis de udeblev eller hvis der var en anden grund til at straffe dem. De skulle også lære at skyde med de i kirkens våbenhus opbevarede geværer.

I 1770 ophævedes landmilitzen og dermed søndagens landsbyunderholdning, og med stavnsbåndets løsning i 1788 var det helt slut med det, ikke at måtte forlade egnen uden tilladelse.

Byen begyndte så småt at vokse, da en kreds af landmænd i 1894 gik sammen for at starte et andelsmejeri. Før den tid var der et privat mejeri på Eriksdal, samt et i Særslev og på Rytterbjerggård i Bregninge, som dengang ejedes af H.P.Skytte, der i 1878 blev folketingsmand efter Rasmus Olsen, Bregninge, som i mange år var Stubbekøbingkredsens mand i folketinget, valgt af de radikale.

Rasmus Olsen var tillige Landbostandens Sparekasses mand i sognet, og som I kan se af annoncen, som jeg har fundet i Stubbekøbing avis fra 1872, kunne man bare skrive til R. Olsen, København, hvis der var noget, man ville tale med ham om.

† Til Underretning for Interessenterne i Spare- og Kaanekassen for Falsters Landbostand skal jeg ikke undlade at bemærke: at de løbende Forretninger bestandig vil blive udført paa Kontoret i Dreininge under Rigsdagens Samling. Skulde Noget ønske at korrespondere med mig direkte kan dette ske under Nr.:

„Folketingsmand R. Olsen,
Kjøbenhavn.“

Dreininge, den 30te November 1872.

R. Olsen.

15.

Andelsmejeriet i Horbelev blev altså bygget, og som bestyrer blev antaget Rasmus Nielsen, han købte i 1912 Stubbekøbing mejeri, herefter blev Alfred Andersen bestyrer, og det var han til sin død i 1948. Andersen drev tillige en omfattende handel med biler, og han var medstifter af Ford i Nykøbing og Stubbekøbing.

Der var liv i byen fra morgenstunden, når de store vogne med jernbeslåede hjul rullede ind i byen med mælken fra omegnens gårde, vognene var foruden mælkejungerne læsset med kurve, som skulle fyldes med ost, smør samt piskefløde, som landmændene så fik på tilbageturen.

Smørret blev kærnet på mejeriet, for derefter at blive pakket i dritler, det var små tønder af træ, hvori der kunne være 50,75 kg smør.

Disse dritler blev fremstillet på det nærliggende savværk, som ejedes af bødker H.P.Johansen og hans kone Karen.

Savværket lå, hvor købmand Tage Pedersen i dag har forretning, en overgang var der mange mand i arbejde med at skære drittelstave til omegnens bødkere, samt at lave tønder og kar af alle slags til byens borgere. Til at trække save og maskiner var der en stor dampmaskine, og hver dag klokken 12, samt når det var fyraften, blev der fløjtet med dampfløjtet, så det kunne høres over hele byen.

Da jernbanen kom til Horbelev i 1911, gik det stærkt med udviklingen. Et konsortium købte i 1909 Fiskergården, som da ejede meget af jorden omkring byen, der blev så anlagt veje, og grundene blev udstykket og solgt. Den jord, som blev tilbage, solgtes til Rasmus Rasmussen og L.P.Christensen.

Horbelev gl.Skole

Jernbanestationen og hotellet blev bygget overfor hinanden, og på stationen var det L. Strange, som var forstander og Th. Pedersen, der var portør, og så var der Frits Brun, der var baneformand, han skulle holde banelegemet i orden.

Ovre på hotellet var der altid travlhed, foruden de mange møder og foreningsballer, kom en gang om måneden rejsebiografen, også kaldet "Valkyriebiografen" og viste film. Til disse film var der altid fuldt hus, der var jo mange unge mennesker på gårdene den gang.

På samme side som stationen byggede andelsselskabet L.M.A.F. (Lollandske Mejeriers Andels Foderstof.) det gule kornmagasin omkring 1920, og det blev nedrevet omkring 1970.

Overfor det gule magasin var der købmandsforretning i det særprægede hus med tårnet, hvorfor det var blevet forsynet med tårn, har jeg fået fortalt således, at det var fordi købmand Jørgensen, som byggede det, engang havde været tjener på Knuthenborg slot.

Samtidig med at der var købmandsforretning her, var der også filial af Nordfalsters Bank, senere blev her damefrisørsalon, og derefter arbejdsformidlingskontor.

A.Nielsen & Co byggede i 1911 et kornmagasin, som omkring 1930 blev overtaget af O.Nielsen & Dehn i Stubbekøbing. Her ved siden af kornmagasinet var der et udsalg af bygningsmaterialer fra P.W.Wulff i Stubbekøbing, her kunne man få alt i træ, brædder og cementvarer samt kul, koks og briketter. På jernbaneterrænet ved siden af var der et sidespor, som førte ind til de to kornfirmaer, alt korn og foderstoffer kom jo til byen med banen, her var også et sidespor til læsning af sukkerroer på jernbanevogne, som derefter hver aften blev hentet af et damplokomotiv, som transporterede dem til sukkerfabriken i Nykøbing. Her var også et lille hus, hvor landmændene afleverede deres svin, som derefter blev læsset i banevogne til slagteriet i Nykøbing, så der kunne være trængsel de dage, hvor der blev leveret både svin og roer, så kunne man se vognene holde i kø helt op i Grønsundsvej.

Købmand O.Th.Nielsen var ejer af datidens største købmandsforretning på Østfalster, han boede her i Torvegade 3 og handlede med næsten alt mellem himmel og jord, kolonial,

isenkram, legetøj, støbegods, altså kakkelovne, komfurer og jernvinduer, han havde desuden en omfattende handel med cykler samt værksted for cykelreparationer m.m.

Ved siden af i Torvegade 1 boede den gamle barber, som han blev kaldt, da han havde en yngre broder, som var barber i den anden ende af byen. Barberen her hed Edvard Hansen, og ovre i Torvegade 2 var der skotøjsforretning og et sæbehus med parfume og lignende, senere blev her farvehandel. Så er der snedker Ravn i nr. 4,- det var også en af de mange forretninger, som opstod, da banen kom.

På Bregningevej 1 lå den sidste brugsforening i Horbelev, C.P.Godt var i mange år uddeler, han var sønderjyde og havde deltaget i den første verdenskrig på tysk side.

Bestyrelsen for Horbelev brugsforening ved 50 års jubilæet i 1937.

Fra venstre: Graver R.Rasmussen - Gdr. Oluf Lejre - Gdr. H.Huge - Kommiss Bent Hansen - Gdr. Chr. Pedersen - Kommiss S.Å.Pedersen - Arbm. A.Poulsen - Fru Godt - Postbud M. Jensen - Uddeler C.P.Godt - Gdr. O.Kappe - Fru Christensen - Kommiss Fernando Wimtrup - Uddeler C.Christensen, Særslev. De tre drenge foran er uddeler Godts sønner: Paul Henrik - Mogens - Bruno.

Omkring 1950 blev der opført en andelsfrysebox på Bregningevej 5, men den blev nedlagt allerede igen efter en snes år, da man fik dybfrysere i hjemmene.

Støt Lokalhistorisk arbejde -

Bliv medlem af Lokalhistorisk Forening.

Foreningens formål er bl. andet, at udgive et årsskrift, samt afholde møder med lokalhistoriske emner, alt i samarbejde med Lokalhistorisk arkiv.

Årligt kontingent kr. 40,-

Nærmere hos:

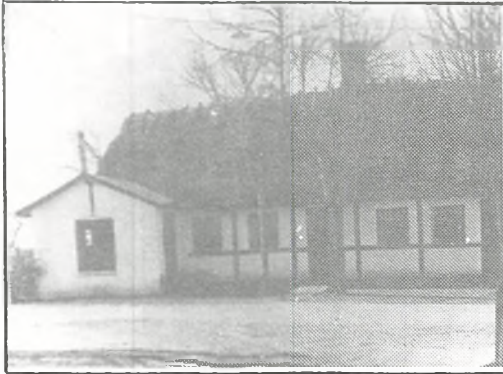
Kristine Asser Hansen (Formand)	03844012
Bent Koch (Kasserer)	03845143
Hans Jacobsen (Næstformand)	03844197
Eli Jensen (Sekretær)	03845142
K. Vestergård Madsen	03842386

eller på Lokalhistorisk arkiv,
Biblioteket,
Dosseringen 3
4850 Stubbekøbing.
Tlf. 03841529
onsdag kl. 10 - 14
torsdag kl. 17 - 19,30.

Henne på hjørnet, hvor Torvegade løber ud i Bregningevej, står der en gammel eg, den blev plantet i 1915, da kvinderne fik valgret, derfor er den blevet kaldt kvindeegen eller grundlovs-egen, så den står der, som et minde fra den tid. Der var i mange år et flot hvidmalet stakit omkring træet, det er desværre forsvundet for mange år siden.

I Ahrendtsgade 9 sad kurvemager Chr. Christensen og flettede alle mulige slags kurve, såsom høkurve og hundekurve m.m., der på den tid blev brugt ude på gårdene, kurvene blev flettet af pilekviste, som kurvemageren hentede ude omkring ved gærder og mergelgrave, kurvemageren passede tillige også cykel- og hestestalden på hotellet, når der var bal, og det var der næsten hver lørdag og søndag. Hvis det nu hændte, at de unge piger ude på gårdene skulle være barnepige netop de aftener, hvor der var bal, ja, så tog de barnevognen med op til kurvemageren, og så måtte han også passe den lille, medens pigen morede sig.

Manden, der lagde navn til gaden, boede i nr. 13. P. Ahrendt hed han, i 1911 byggede han Ahrendtsgade 1, hvor her var kornhandel i nogle år, så fulgte ellers vognmanden Niels Andersen og derefter sønnen Ernst, som har drevet tankstation på stedet i mange år. Og ovre i nr. 2 boede også en vognmand, som kørte fragt for Stubbekøbing-Nykøbing-Nysted-Banen.

Og her overfor på Grønsundsvej lå der et gammelt stråttækt hus, hvor Henry Hansen drev gartneri, han opførte dog senere et nyt hus på stedet. Her ved siden af var der så et brødsalg fra en bager i Stubbekøbing, her kunne man få alle slags brød og kager samt chokolade og is.

Så var der vaskeri i både nr. 311 og 323, det var nærmest vask af kravetøj og lignende, det man kaldte "Fransk Vask og Strygning".

I det næste hus boede to døtre af, den i mange år lærer i Bregninge, H.C.Cortfisen, de drev en kaffe- og delikatesseforretning, også kaldet Tatol. På den anden side af gaden boede så den gamle urmager Lars Andersen, som på gavlen af huset havde et stort ur, så vi altid kunne se, hvad klokken var, når vi kom forbi. Ved siden af boede snedker Almdal, hvis kone passede telefoncentralen, som havde til huse her. På den anden side af doktorboligen boede også en skomager, som hed Trane, og overfor i nr. 329 drev kreaturhandler Anthon Norsk, slagterforretning i mange år.

Så er vi nået frem til nr.333,som nævnt blev det bygget til brugsforening, men kort tid efter blev brugsen flyttet over på den anden side af gaden i et gammelt hus som imidlertid nedbrændte sidst i tyverne, og et nyt opførtes på stedet. Her på 333 blev der så købmandsbutik og siden bank, det var Lolland-Falsters Industri- og Landbrugsbank, som siden blev opslugt af Handelsbanken, der nu har nedlagt filialen i byen.

Grønsundsvej 333.

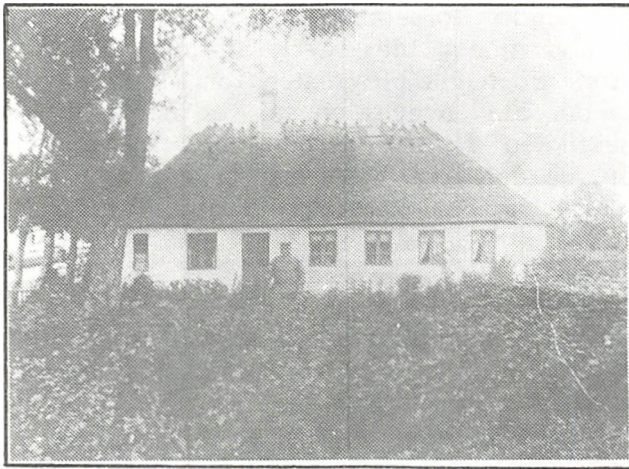
Det næste hus var Horbelev konditori og café, som blev drevet af søstrene Louise og Karen Walentin, og der

21.

ved siden af boede så sadelmageren Enggård Hansen, det var en tid, hvor der var mange heste, som skulle have seletøj, senere blev det mere møbler og tæpper, der var brug for. Så er vi nået til skræddermester Chr. Pedersen, som havde en herreekviperingsforretning her i nr. 339. Senere startede andelsbanken her i denne ejendom.

Chr. Pedersen begyndte forresten ovre i nr.330, hvor der nu er trikotageforretning, som i mange år blev drevet af Sofhie Jensen og frk. Hansen. Og i nr.332 var der modesalon med dameskræderi og salg af damehatte m.m. I næste hus boede også en skomager, som hed Theodor Strange. Så var der slagterforretningen i det næste hus, slagteren hed Valdemar Rasmussen, vi kaldte ham aldrig andet end "slagterimanden", vel fordi han fik sine varer fra slagteriet. Senere blev her herrefrisørsalon.

Ole Væver foran sit hus.

Så er vi nået til Ole Vævers hus, som lå hvor Skov Jensen i dag har autoforretning. Her var der i mange år fiskeforretning i det gamle stråtekte hus, som måtte vige pladsen for autoforretningen. Så har der været damefrisør i nr. 347, senere var her så herrefrisør en kort tid. Og her ved siden af boede karetmager Madsen, som også havde en forretning ud til vejen, den blev nedlagt, da købmand Tage Pedersen byggede sin forretning. Her har også været barbersalon, radioforretning og bank. Så springer vi over

på den anden side af vejen, hvor der i dag er kiosk, her lå en gammel smedie, hvor Alfred Pyndt drev maskinværksted i nogle år. I nr. 350 var der brødsalg og pålægsforretning.

Så er vi nået til det gamle el-værk, som startede i 1912, her var der et springvand i haven foran huset, det var kølevandet fra motorerne, som blev brugt til det.

Hvor Mogens Bruun har forretning var, der før købmandsforretning. Af ejere kan jeg huske: Karl Andersen, Ejner Pedersen, Norman Jensen og Edvard Olsen samt Tage Pedersen, som så flyttede forretningen til nr. 349.

Overfor ligger det gamle forsamlingshus, der blev taget i brug 1902, det var kredse omkring Skytte- og gymnastikforeningen og foredragsforeningen, der var initiativtagere til at få forsamlingshuset op at stå. Det idrætslige og kulturelle liv var i disse år i god vækst i byen, men da tyskerne under krigen beslaglagde forsamlingshuset, og det blev belagt med tyske flygtninge, blev der sat en stopper for denne udvikling. Som tiden gik, blev salen for lille til gymnastiktræning, og da der blev bygget en sal ved den nye skole i 1943, blev gymnastikken flyttet derhen, og tiderne ændrede sig efter krigen, så der ikke mere var brug for huset, så i 1970 blev det solgt, og et kapitel af Horbelevs kulturelle liv er afsluttet.

1907

På venstre side af Forsamlingshuset lå Husflidsskolen, eller Snitskolen, som den kaldtes, her fik vi den første undervisning i hvordan man skulle bruge sav og høvl, og så blev

der ellers fabrikeret strygebrætter, karlekammerskabe m.m.

I nr. 362, hvor der før boede en smed, som hed Chr. Pedersen, var der barbersalon med Henry Hansen som indehaver.

På den anden side af Lillegade var der boghandel og bank. Det var Nordfalsters Bank, den blev passet af maler Julius Andersen. Her ved siden af ligger så det gamle stuehus, som hørte til Madsgården, den blev også udstykket og resten af jorden lagt ind under Eriksdal. Øvre på den anden side boede også en elektriker, som drev forretning med elartikler. Så er der bageren på hjørnet, her blev også drevet mølleri, som jeg har skrevet om i årsskriftet 1985.

På den anden side af Eriksdalsvej lå skolen, som den gør det i dag, men der var kun tre skolestuer med tre lærere, frk. Jensen, som var forskolelærerinde, lærer Nørdrup, som var andenlærer og Chr. Alkjær, førstelæreren, der ikke var bange for at bruge spanskrøret, navnlig på drengene. De måtte stikke hovedet ind mellem benene på læreren, som derefter strammede bukserne på eleven, så det rigtig kunne mærkes, når han slog, så det var vores største lyst, at få fat i spanskrøret og gemme det. Det skete også, at drengene var blevet så store, så de kunne løbe med læreren, når de skulle stikke hovedet imellem benene på ham.

Lærer Alkjær

Lærer Nørdrup

L-Inde Jensen

På hjørnet af Særsløvvej og Grønsundsvej lå den gamle smedie, her drev C. Christensen en omfattende fabrikation af haveredskaber, roehakker samt kobindsler. Her var en forfærdelig larm, når disse kobindsler skulle poleres, det foregik i en tønne, der kørte rundt til de var blanke som sølv. På det andet hjørne boede i mange år Jens Larsen, han kørte med mælkebilen fra mejeriet og solgte mælk, smør og ost til byens beboere, og desuden havde han en hest og vogn, hvormed han kørte fragt fra stationen, flyttede folks haveaffald m.m. I det næste hus var Grønsundsvejs sidste forretning, her boede Ejner Olsen, som solgte radioer og cykler. Før ham boede skomageren Chr. Trane, der som

sagt byggede brugsen på Grønsundsvej 333, som senere blev købmandsbutik og bank.

Så var der gartneriet på hjørnet af Grønsundsvej og Bønnedvej, her boede gartner Chr. Hansen, som var broder til gartneren i den anden ende af byen, her var blomsterbutik på hjørnet.

Vi har nu været en tur gennem byen og jeg har fortalt om, hvad der har været af virksomheder og forretninger, men selvfølgelig har der også været en del håndværkere, såsom malere, tømrere, murere m.m..

Af malere kan jeg ikke undlade at nævne den gamle Hans Jensen, som blev efterfulgt af sin søn Aksel Jensen, der var aktiv lige til 1985, til glæde for de mange, som kom med deres fine gamle ting, når de trængte til at blive frisket op af en kyndig hånd. Så var der også i mange år Edvard Olsen, han blev senere købmand, som jeg har nævnt, men endte som farvehandler i Torvegade 2.

Så var der den gamle tømrermester Chr. Pedersen, der efterfulgtes af sin søn Ole Henrik Pedersen.

På Stengårdsvej boede murermester Jørgensen, som har opført mange af byens huse sammen med sine lærlinge, Karl Larsen og Karl Olsen, der senere selv blev mestre her i byen.

Så var der Jørgen Murer og Ole Tømrer, der var to brødre, som boede på Bregningevej, de hed Pedersen til efternavn, men det blev sjældent brugt.

Men Karl Sankel, som blev efterfulgt af sin søn og sønnesøn er vel nok dem, der har stået for det meste byggeri i vor by.

Jeg skal også nævne, at i 1936 fik Horbelev et vandværk, det var en stor omvæltning for mange, for før den tid, var der ikke mange steder, der var w.c. med træk og slip, men det blev der mulighed for nu da de fik indlagt vand.

Der fulgte selvfølgelig et blomstrende foreningsliv med, - mange nye foreninger opstod, nogle for at blive, andre forsvandt hurtigt igen. En af dem, der overlevede, var Horbelev Boldklub samt Horbelev Skytte- og Gymnastikforening. De foreninger er senere slået sammen til en, som i dag hedder Horbelev Idrætsforening. Der var en sangforening, der hed Stjernen, den bestod af både herrer og damer, dens leder i mange år var lærer Olsen, Vejringe. Der var

også en sangforening, der hed Scala, det var kun for herrer, her var hotelejer Morten Christensen leder i mange år, og før ham var det pastor Wimtrup.

Så var der fugleskydningsselskabet, som også dengang holdt den årlige fugleskydning ved Pomle, det foregik på den måde, at dagen før selve skydningen skulle gulvet danses til, og på selve dagen mødtes skytterne i Skjoldrup for at marchere i samlet trop med hornmusik i spidsen til Pomle, her var så skydning med stor frokost og så ellers bal om aftenen til musik af Vordingborg Regimentsmusik, og der blev danset på åben estrade.

En foredragsforening har her været, samt en sygeplejeforening og ikke at forglemme foreningen Horbelev Stationsby, hvis formål var at få etableret gadebelysning i byen, der kom en husholdningsforening og en jagtforening, og der var en husflidsforening, ja, så galt var der en gedeavlerforening samt en spareforening "Julens Glæde". Der var hesteforsikringsforening, Svineforsikringsforening og så var der Horbelev motorklub, ja, der har også været en riffelforening, en ægsalgsforening, kontrolforeninger, husmandsforening og mange flere, foruden alle de politiske foreninger.

Da krigen kom i 1939 begyndte en omfattende fabrikation af tørv, som nævnt, det gav pludselig en masse aktiviteter i Horbelev, alle mand kom i arbejde, ja, også alle konerne, der var arbejde til alle, der blev også bygget to fabrikker til at presse tørvebriketter her i byen.

Men da det samtidig også blev råd til at alle kunne få en bil, og det blev lettere at få transporteret roer, korn og svin m.m. med biler, ja, så var der ikke brug for jernbanen mere, og den 1.april 1966 var det slut med at køre, og Horbelev var ikke stationsby mere.

Bent Koch.

MOSEBY PRÆSTEGÅRD

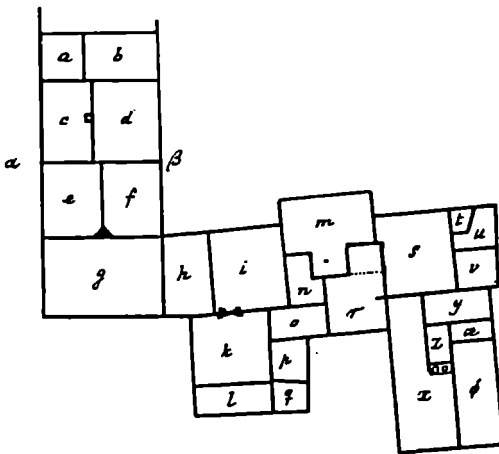

I Åstrup sogn ligger præstegården ikke, som det eller er skik mange steder, ved siden af kirken. Den er beliggende i nabobyen, Moseby. Hvorfor præstegården kom til at ligge i Moseby vides der intet om, men det må anses for sandsynligt, at den har været beliggende her siden reformationens dage. På de ældste kort over Moseby er præstegårdens plads anført i vestenden af byen, skråt overfor gadekæret. Hvornår den flyttedes herfra til sin nuværende placering i byens østende vides ikke med sikkerhed. Ifølge Frederikke Krarup, var det en almindelig antagelse, at præstegården blev opført på sit nuværende sted efter svenskekrigene, dvs. efter 1660. Imidlertid er der på præstegårdens loft fundet en gammel døroverligger, som nu er ophængt i portrummet. Den bærer følgende inskription: 1596 I MAII (NISI DOMIN)VS ÆDIFICAVIT DOMVM FRVSTRA LABORANT ÆDIFICANTES PS(CXXVII V.I), hvilket på dansk betyder: 1596 I. maj hvis ikke Herren bygger huset er bygmestrenes møje forgæves salme 127, v.1. I følge provst Degenkolw vil det være rimeligt at antage, at denne døroverligger oprindeligt har siddet i den nuværende præstegårds stuehus, og at dette derfor må formodes at være opført af Hr. Theofilus Sadolin i 1596. Til støtte for denne antagelse anfører Degenkolw, at det ved hovedstandsættelsen af præstegården i 1912 viste sig, at skillerum i præstegårdens østlænge for en del bestod af ler, klinet på kæppe og vidjer, og at denne længe, når man ser bort fra tilbygningerne kun var 8 alen bred.

Som vi kender Moseby præstegård i dag, består den hovedsageligt af et firlænget, stråttækt, i bindingsværk opført anlæg, som efter stedets oprindelige skik er hvidkalket også på træværket. Derudover består den af enkeltstående bygninger, der alle benytttes i forbindelse med landbruget, når bortses fra den røde træbygning ved indgangen til haven, som af præsten benyttes til brændehus, redskabsskur m.m.

Kærnen i bygningskomplekset, nemlig det firlængede anlæg, kan spores så langt tilbage, som der har været bygninger på stedet. Men i de knap fire hundrede år, der er gået, har det ændret sig flere gange. Noget er revet ned, og andet er føjet til; men altid har der været tale om ombygninger, så selv om der næppe er meget bygningsmateriale tilbage fra 1596, så er det alligevel rimeligt at hævde, at det er den samme præstegård, der har stået her i henved 400 år, forudsat dateringen kan antages.

Den del af præstegården, der uden tvivl er ældst, er det oprindelige stuehus, nemlig den østlige længe, som i dag udgør den midterste del af præsteboligen. På tegningen over præsteboligen udgør den rummene i, n, m, s, t, u, v, og den bagerste del af r; muligvis har også h været med fra begyndelsen. Ud for den lille stump væg, der ses i r, fandt man i forbindelse med istandsættelse af præstegårdens køkken i februar 1986 flere af de oprindelige syldsten, hvoraf enkelte var så store, at man opgav at flytte dem.

Hvordan indretningen af den oprindelige præstebolig har været vides ikke.

Hvilke ændringer og forbedringer, der er blevet foretaget i de næste 150 år, ved vi intet om, men da magister Biering bliver kaldet hertil i 1760, er præstegården som helhed i en så ringe forfatning, at den var nær ved at styrte sammen. Biering, som var en handlingens mand, tog da fat og foretog en gennemgribende hovedstandsættelse, med omfattende ombygninger, så præstegården kom til at fremstå stort set som vi kender den i dag. Til minde herom opsatte Biering en tavle over havestuedøren på sydmuren med følgende inskription (Biering var i sin samtid højt anset som latinsk poet):

Obsita sorde diu domus hæcce, minante ruina,
 Multa tulit noxa temporis ac æris.
 Firmior ast eadem stat nunc faciemque novatam
 Obtinuit Summi Numinis auspicio.
 Jamque tui domui, Domine, heu benedicere servi,
 Incipe, da pacem, sic tibi semper honos.

Denne inskription blev i 1879 gengivet således af pastor Glahn:

Længe besat med Snavs, utæt og med hældende Vægge,
 Stod dette Huus og udholdt Veirets og Vindenens Harm;
 Stærkere staaer det nu her, heelt smukt og som nyt snart at skue;
 Dette er skeet ved Guds Hjælp, - ham være Ære og Priis!
 Herre, velsign med din Haand nu din Tjener og Huset, du gav ham,
 Skjænk ham din Fred, og din Lov stedse i Huset lad boe!

Desværre er inskriptionen ikke dateret; men i en samtidig beskrivelse hedder det om Biering, at han har opbygget en forfalden præstegård af nyt. Denne beskrivelse udkom første gang 1777. Samme år udgav Biering selv en oversættelse af Horats breve, og i fortalen nævner han, at han i længere tid har været optaget af byggeri. Når det sammenholdes med traditionen om, at præstegårdens hoveddør stammer fra Nykøbing Slot, som jo blev nedbrudt og bortauktioneret tillige med ryttergodset i 1766, så er det rimeligt at antage at ombygningen har stået på i slutningen af 60'erne og begyndelsen af 70'erne. Det passer da også meget godt med beskrivelsen i verset. Bygningerne må på det tidspunkt have været ca. 170 år gamle og kan derfor godt tænkes at have været i forfald; men dog ikke mere forfaldne end

det har været umagen værd med en ombygning, som det også fremgår af verset.

Fra den omfattende ombygning er der stadig mange synlige tegn. De karakteristiske skorstene stammer herfra, ligesom de endnu bevarede kakkellovsnicher. Østlængens yderdøre til gården er også fra den tid, selv om den nordlige har været så gennemgribende restaureret, at der næppe er meget af den oprindelige dør tilbage. De indvendige havedøre i forstue og havestue samt flertallet af de gamle indvendige fyldingsdøre er ligeledes minder om denne istandsættelse; og sidst men ikke mindst den smukke trappe, der fører fra forstuen til værelserne på første sal.

Ved ombygningen sprængte Biering tillige rammerne om den ældste præstebolig.

Udbygningerne, både den på et fag mod gården og den tilsvarende udbygning mod køkkengården, samt den nordlige udbygning og den sydlige udbygning mod haven må alle tilskrives ham. I udbygningen mod gården og den sydlige udbygning mod haven indrettedes værelser, og alligevel var der ikke plads nok. For i sydlængen, som er sammenbygget med østlængen, indrettede han en sal (havestuen) og to gæstekamre, et mod gården og et mod haven. Efter denne store ombygning kom præsteboligen da til at omfatte alle de rum på tegningen, der er markeret med bogstaverne e-ø. Z er den meget store bryggersskorsten (2 1/2 x 3 1/2 alen) som Frederikke Krarup omtaler i sine erindringer. Den havde store lemme, som kunne lukkes ud mod bryggerset, og fra den fyredes der under de to store gruekedler og i bageovnen æ.

Hvorledes Biering har benyttet de enkelte rum, vides ikke. Dog må man antage, at m har været benyttet som soverum på grund af den alkove, som endnu findes i dette rum, omend den ikke længere benyttes som sovested. Der er også stor sandsynlighed for, at s har været benyttet som folkestue. Derudover kan man udaf en sag, der befinder sig i præstegårdens arkiv, læse, at Biering havde indrettet sig med amместue, og at madam Biering brugte enten e eller f som barselsstue.

Bierings efterfølger lavede ingen forandringer i præstegården, hvad der næsten heller ikke kan have været behov for. I stedet for koncentrerede professor Smith sig om haven, hvad den endnu bærer tydelige spor af. Til gengæld ved

vi mere om, hvordan Smith indrettede sig i huset. m blev brugt som studerekammer. Der var dengang ingen dør mellem Folkestuen s og m, så sognets beboere måtte igennem køkkenet r og rummene o og n, hvorfra der var adgang til m, når de skulle tale med præsten. Ovenover m i det store kvistværelse havde Smith bibliotek. i blev brugt som dagligstue og k som spisestue; f var muligvis sovekammer, i hvert fald siges det, at professor Smith skal være død der (måske i den store himmelseng, som Fr. Krarup omtaler i sine erindringer. På hendes tid stod den i dette værelse. I dag står den på Stiftsmuseet i Maribo.). u var pige-kammer, med et vindue mod gården mod vest. I dette kammer har der boet 3 piger på en gang! Der var ingen konfirmandstue, i stedet læste Smith med konfirmanderne i storstuen i den gamle forpagterbolig, som dengang lå uden for porten i forlængelse af den nuværende forpagterbolig.

Da pastor Heineth kom hertil i 1847 kom der atter gang i byggeriet. Der har da været hengået ca. 80 år siden Bierings hoveddistandsættelse, så udbedringer var atter påkrævet. Af synsprotokollerne fremgår det således, at der i hans tid blev lagt nyt loft i bryggers + 3 værelser, ligesom husets egetræs-fod skal være fornyet af ham, tillige med de fleste af vinduerne. Og så har pladsen igen været for trang! Eller også har Heineth fundet det upraktisk at skulle over gården og ud af porten, når der skulle læses med konfirmanderne. I hvert fald udvidede han straks boligen med yderligere 3 fag i søndre længe mod vest. Her indrettedes et studerekammer i c og konfirmandstue i d. I 1851 ombyggedes hele resten af søndre længe, og i den forbindelse blev endnu to fag lagt til boligen, her indrettedes et gæstekammer a og en rullestue b, med indgang fra gården, herigennem var der adgang til konfirmandstuen og videre til studerekammeret for sognets beboere. Hermed nåede præsteboligen den udstrækning, vi kender i dag og den blev i hele Heineths tid beskrevet som vel vedligeholdt.

Der var således ingen synderlig grund til forandringer i pastor Glahns tid.

Han skulle have indrettet et særligt ildsted i selve skorstenen i studerekammeret, for at spare den plads, kakkelovnen¹

ellers ville have optaget. (Rummet var kun på 27 kv.alen). Da Glahn i 1889 fik kapellan, fik denne overladt c og d som sine værelser, i stedet blev g, som da stod umøbleret hen, benyttet som konfirmandstue. i blev brugt som spisestue og k som dagligstue, m som sovekammer. Da avlingen var bortforpagtet, og der derfor ikke længer var behov for folkestue, blev der skilt et fag fra nærmest m til pigeværelse. Et lille vindue blev isat mod gården i dette meget smalle værelse, hvor der højst har været plads til en seng og med lidt presseri måske en kommode. Væggen var en bræddeskillevæg ud mod s.

Da pastor Krarup blev kaldet i 1892, var præsteboligen bestemt til ombygning, dette blev imidlertid ikke til noget. Dog blev der foretaget en del forandringer i den nordøstlige ende. Bræddeskillerummet i s blev atter nedtaget, da denne blev brugt som konfirmandstue. Døren mellem n og m blev flyttet til væggen mellem m og s, således at der blev direkte adgang fra s, som nu brugtes som konfirmandstue og m, som blev benyttet som studerekammer. d og c, som oprindeligt var blevet brugt til disse formål, blev af Krarups benyttet henholdsvis som sovekammer og barnekammer. Skillerummet mellem v og u blev delvis nedbrudt. Her blev der indrettet en kombineret mælkestue/spisekammer/rullestue. n, der ikke længere tjente som gennemgang til m, blev nu brugt som fadebur; det samme blev p og q. Bageovnen æ blev nedlagt og slået sammen med y og indrettet til pigeværelse. ø blev delt op i 3 mindre rum. Ved siden af æ op mod ydervæggen indrettedes hønsehus, mellem hønsehuset og skorstenen et closetrum, og et rum mellem hønsehuset og østgavlen, som mest tjente som gennemgang til loftstrappen og yderdøren, gennem hvilken man ved at krydse den smalle smøge kom til præstens latrin, som var anbragt i kostaldens sydøstlige hjørne med adgang direkte fra smøgen. i blev af Krarups benyttet som dagligstue og k som spisestue. Senere, da det blev anset for uheldigt at have soveværelset vendt mod nord, flyttedes skillevæggen mellem c og d mod nord, samtidig flyttedes skorstenen til væggen mellem d og b. Der blev nu et stort soveværelse mod syd, hvori der blev sat et nyt 1 1/2 fags vindue mod haven. Mellem skorstenen og det nu meget mindre d, blev der indrettet en garderobe.

Da Degenkolw tiltrådte i 1911, stod det klart, at en hovedstandsættelse for hele præstegårdens vedkommende var absolut påkrævet. I efteråret 1912 blev der taget fat

på boligen. Dette medførte følgende ændringer i indretningen: skillevæggen mellem a og b flyttedes længere mod nord, så at a blev større og b nu udelukkende var beregnet som forgang til c+d. Væggen mellem c og d blev nedrevet og døren mellem d og b flyttet længere mod nord, således at der blev indgang gennem b til c+d, som nu benyttedes til studereværelse. Havestuen g blev tillige brugt som dagligstue og i som spisestue. k blev brugt som sovekammer og m som pigekammer. En del af n+o blev lagt til køkkenet. Resten af n blev indrettet som skab. Væggen mellem o og p blev nedrevet, og resten af o+p blev indrettet som anretterværelse. q blev brugt som spisekammer, s som konfirmandstue. Væggen mellem t og u blev revet ned, og t+u blev da forgang til konfirmandstuen.

Den nedrevne væg mellem u og v blev atter opført, og dørene fra s til v og u blev muret til. I stedet blev der adgang til v, som brugtes til mælkestue, gennem fadeburet y, som atter var blevet adskilt fra æ. Den karakteristiske gamle bryggersskorsten blev revet ned, og udaf z+x og en del af ø blev der dannet et rum, som blev brugt til rullestue. Resten af ø opdeltes i 2 rum; et mindre, der grænser op til rullestuen, som blev brugt til closetrum (idag fyrrum) og et større mod nordøst, hvor der er opgang til loftet og udgang til det fri. Hermed fik præsteboligen sin endelige indretning. Der er siden da kun foretaget enkelte ændringer. I forbindelse med indretning af badeværelse blev væggen mellem o og p genopført, dog nærmere q. Samtidig blev væggen mellem p og q nedrevet. Dette skete engang i 50'erne ligesom der også på denne tid blev opstillet centralkomfur i køkkenet og etableret et centralvarmeanlæg i den østlige længe. I forbindelse med præsteskitet i 1958 blev væggen mellem k og l nedrevet og spisestuen derved gjort større. For fuldstændighedens skyld bør det nok nævnes, at der blev installeret elektrisk lys i præsteboligen i 1912, da Moseby elektricitetsværk blev oprettet. Vandet blev indtil 1911 båret ind i spande fra den brønd, der endnu ligger ca. midt i haven ved siden af den lille dam. I 1911 blev der lagt en rørledning fra brønden til bryggerset. Da det blev stadig vanskeligere at pumpe vandet op, blev der i 1934 gravet en ny brønd bag det røde brændehus, hvorfra der blev ført en ny ledning til pumpen i bryggerset. Da det imidlertid stadig krævede en særdeles veludviklet overarm for at få vandet pumpet

op, blev der i 1936 installeret en elektrisk vandpumpe med vandhane dels i bryggers dels i køkken. Samtidig installeredes elektrisk lys i forpagterboligen.

Bevæger vi os uden for selve præsteboligen, så finder vi i resten af søndre længe vognport (idag præstens garage) og loer og forskellige smårum. Den del blev som tidligere nævnt ombygget af pastor Heineth i 1851 og har så vidt vides ikke været væsentligt ombygget siden da.

Den vestre længe er i dag forpagterbolig, men var oprindeligt lade. Den er muligvis oprindeligt opført af Hr. Bent Grimeton, som var præst her fra 1692 til 1694. I en overligger over en lem findes nemlig følgende indskrift: B.GRIMETON.M.ROSTRUP 16 HERRE HIELP OS 92. Denne bygning blev hovedrepareret af pastor Heineth i 1857. I 1915 var den stærkt forfalden, og i en stærk storm natten mellem 14. og 15. maj styrtede hele ladebygningen ind i gården. I september-november samme år blev en ny ladebygning opført på samme sted efter tegning og under ledelse af Degenkolw.

Da præstegården i 1929 blev udstykket og man samtidig stod overfor en større istandsættelse af den gamle forpagterbolig, blev denne nedrevet og en ny indrettet i den vestre længe, hvor den stadig befinder sig. Den gamle forpagterbolig lå udenfor gården i forlængelse af den nuværende. Hvornår den blev opført, vides ikke, men Degenkolw anslår opførelsestidspunktet til slutningen af 1700-tallet. Den skulle så være opført af Biering, men har vel næppe været brugt som forpagterbolig dengang, da Biering selv var ivrig landmand. I forbindelse med pastor Bierings berømte mølleprædiken blev Biering truet af en prokurator Toft i Nysted til at tage hans søster, som var gift med forpagter Strange på Kringelborg, i huset. En sådan trussel havde Biering kun foragt overfor; men Toft, som var bonkammerat med Strange, skaffede sig fuldmagt fra 17 møllere til at stævne Biering for mølleprædiken, som de havde opfattet som æreskrænkende. Biering vandt sagen, men har åbenbart alligevel taget søsteren i huset. Hun dør i hvert fald i Moseby præstegård i 1768. Det kunne derfor være fristende at antage, at huset har været opført som bolig for hende, da Bierings husstand jo i forvejen var rigelig stor. Til understøttelse af denne antagelse kan anføres, at Smith i en indberetning i 1925

bemærker, at avlingen i de sidste 14 år ikke har været bortforpagtet, men at der er god lejlighed dertil, da der ved præstegården ligger et hus, som er præstens private ejendom og indrettet for en familie uden for bondestanden. Imod en sådan antagelse taler så nok, at Smith samtidig anfører, at der ikke findes noget enkesæde, og at bemærkningen om, at huset er indrettet til en familie uden for bondestanden ligeså godt kan udlægges som en familie af husmandsstanden.

Selv om der således ikke kan siges noget endegyldigt om husets opførelsestidspunkt og oprindelige benyttelse, så har det været præstens private ejendom. Derfor kunne professor Smith f.eks. bruge storstuen til konfirmandstue. Heineth købte det af Smiths enke, som så må have solgt det til forpagter Ole Frederiksen. I hvert fald vides det med sikkerhed, at hans eftermand, Ole Nielsen, afkøbte ham huset ved forpagterskiftet. På den måde blev huset solgt fra den ene forpagter til den anden for 800 kr., indtil embedet afkøbte forpagter Krarup det i 1919 for 2000 kr.

Præstegårdens nordre længe består af 24 fag bindingsværk. Vest for porten, hvor der i dag er indrettet kviestald, lå tidligere hestestalden; øst for porten er kostalden. I den nordlige fronton over porten blev ved restaureringen i 1911 indsat en porthammer, som fandtes på loftet. Den bærer følgende inskrift: **PEDER DAM 1683 BEATA SMITH**, og har sikkert siddet over den oprindelige, smallere port. Har den det, kunne det tyde på, at staldbygningen er opført af Hr. Peder Dam, som var præst her fra 1677 - 1692.

Ved istandsættelsen i 1911 fandt man tillige en inskription i en af portfløjenes hængsler, nemlig følgende: **C H B 17 76**, hvilket tyder på, at Biering i dette år har udvidet portrummet og lavet nye portfløje til. Disse blev fornyede i 1911, som en tro kopi af de oprindelige, dog blev gennemgangsdøren gjort højere.

I 1821 oplyses det, at Moseby præstegård de senere år er meget forbedret såvel ved andre reparationer, som især derved, at nordre længe er af nyt fra grunden af opført. Det skal dog tages med forbehold, for ved istandsættelsen i 1911 forefindes meget af det gamle egetømmer stadig i kostalden. Siden 1911 er kostalden blevet moderniseret nogle gange, så den i dag fremtræder som en tidssvarende malkestald.

Uden for det egentlige gårdanlæg befinder svinehuset sig. Det var oprindeligt meget mindre end det, der står i dag, og var beliggende på hjørnet af bygaden og præstegårdens stræde. Forgængerer for det nuværende kunne føres tilbage til begyndelsen af forrige århundrede. I 1856 omtales det som indrettet til hestestald for forpagteren. Senere, da hele avlingen blev bortforpagtet, blev det brugt som svinestald og vognport. Dette hus var stærkt forfaldent og blev istandsat og moderniseret sammen med kostalden i 1911. Dette hus blev i 1969 afløst af det nuværende svinehus.

I 1911 opførte forpagter Krarup en stakkehjelm i præstegårdens 4. mark af granstammer fra haven og pandeplader som tag. Kort før jul 1921 tog den stor skade i en storm, og nytårsnat væltede den i en orkanagtig storm. I 1922 bifaldt ministeriet, at denne stakkehjelm ikke genopførtes, og forpagter Larsen fik da overladt resterne af den, som han anvendte til opførelse af en stakkehjelm ved gården. Denne er i årenes løb blevet udvidet og forbedret, og bruges i dag som foderlo m.m. For fuldstændighedens skyld kan det nævnes, at der i 1985 blev opført et nyt maskinhus lidt nordøst for denne gamle lade.

Endelig kan det nævnes, at der på præstegårdens grund har ligget et i 1856 omtalt tørve-, svine-, fårehus, 6 fags bindingsværk i retningen nord syd lidt øst for kostaldens og bryggersets gavle; hvornår det er opført eller nedbrudt vides ikke, men man kan endnu se kampestensfundamentet efter det, ligesom man på grundtegningen over Moseby præstegårdshave fra 1812 ikke kan se dem afsat. På en del af denne grund udfør bryggerset blev i 1911 opført et endnu stående hønsehus. Det nuværende røde brændehus er opført i pastor Krarups tid. Lidt øst for det har ligget et lille stråttækt bindingsværkshus, som tidligere benyttedes af præsten som svinehus, men som af Degenkolw oplyses at være brugt som brændehus i 1912, hvornår dette sidste hus er nedrevet vides ikke.

Jens Lose.

Kilder:

Åstrupbogen - Frederikke Krarup: Et landsbybarns erindringar
Lokalhistorisk Arkiv, Stubbekøbing's årsskrift 1986
Arkivalier fra Moseby præstegårds arkiv.

o-o

BENBRÆKKERSTRÆDE I STUBBEKØBING

Ligesom København i sin tid, i den indre by, havde et stræde, der i folkemunde blev kaldt "Benbrækkerstræde", således har Stubbekøbing også haft sit "Benbrækkerstræde", fortæller Lolland-Falsters Venstreblad den 28. april 1954. Det var Bagerstræde, den nuværende Bagergade.

At der har været noget om snakken, tyder en kort notits i Stubbekøbing Avis den 10. september 1868 på, hvor der gøres opmærksom på, hvor nødvendigt det er, at postvognene er solide og forsvarligt passede.

Der var nemlig sket det, at postvognen fra Guldborg væltede i strædet, da den var på vej ud i Vestergade, fordi en akselmøtrik var rystet løs. En kørende familie: mand, kone og børn blev kastet mod stenbroen med fare for at blive massakreret af vognen, som var ved at slæbe over dem, da en tililende mand fik standset hestene. Manden og barnet fik konstitutioner (legemsbeskaaffenhed), men kunne dog efter pleje i et hus, fortsætte rejsen.

Ulla Jensen.

A. C. RASMUSSENS MASKINFABRIK.

Når man i Stubbekøbing taler om "Fabrikken", ved alle, at det drejer sig om de store fabriksbygninger på vænget mellem Bagergade og Elversvej.

Fabriksvirksomheden her begyndte i 1845, da tømrer og møllebygger A.C.Rasmussen gik i gang med en produktion af landbrugsmaskiner, der efterhånden kom til at omfatte fremstilling af bl.a. tærskværker, hesteriver, roeskærere, hesteomgange og såmaskiner.

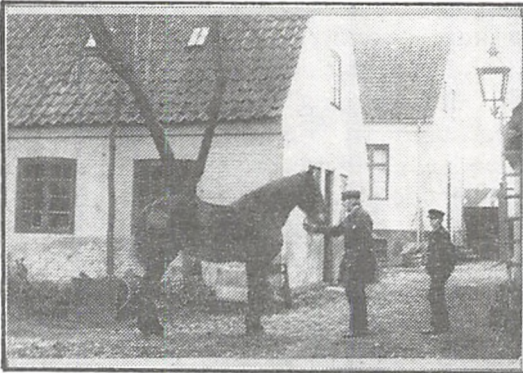
Af store tærskværker, hvortil der anvendtes hesteomgange med fra 3 til 6 hestes trækraft, leveredes i løbet af fabrikkens første 40 år omkring 80 stykker, såvel til store gårde her på øerne, som til Sjælland, Fyn og Jylland, ja et enkelt sendtes såmænd til Sverige.

Produktionen ekspanderede kraftigt i de første årtier, og det kunne se ud til, at A.C.Rasmussen ikke helt har været i stand til at styre udviklingen - måske var også konjunkturerne udefra medvirkende - i hvert fald er det en kendsgerning, at han gik konkurs. Driften fortsattes imidlertid uforandret under bestyrelse af konsul Benzon og auditor Oxenbøll, og i løbet af 10 år (1866-76) var alle kreditorer fuldt udbetalt, og der var 30.000 kr. i kassen derudover.

Inden for hjemmets fire vægge var Rasmussen også produktiv, idet familien i løbet af 20 år forøgedes med 10 børn. Tre af børnene blev i Stubbekøbing, og sønnen Carl Christian Rasmussen, der fødtes i 1843, blev den, der kom til at drive virksomheden videre. Han havde fået en grundig uddannelse, først hjemme, så hos Burmeister & Wain i København, på Howaldtwerke i Kiel og endelig hos Carl Beermann i Berlin. Desuden havde han set sig omkring, således besøgte han verdensudstillingen i Paris en uge i 1867.

Da han efter sine uddannelsesår kom ind i arbejdet på fabrikken i Bagergade, gled virksomheden ind i en ny periode, idet han fik sat sving i såmaskineproduktionen, fik udtaget patent på systemet og fik installeret dampmaskine på 6 HK til fremdrift af maskineriet.

Grundlæggeren trak sig tilbage i 1876, og kunne da aflevere en gældfri virksomhed til sønnen. Han kunne nu helt hellige sig sine andre beskæftigelser. Han var således medlem af brandkorpset lige til han blev 70, og han var tilsynsførende ved havneudvidelser og i en enkelt periode medlem af byrådet. Arbejdet i Håndværkerforening og Borgerforening optog ham stærkt, og han hædredes da også af disse foreninger med æresmedlemskab i 1887. Han boede til sin død i 1898 i sin oprindelige bolig, et nu nedrevet hus på hjørnet af Bagergade og Nykøbingvej, tæt ved fabrikken.

A.C.Rasmussen
foran fabrikken

Selve virksomheden blev efterhånden udvidet med nye montagehaller og nyt beboelseshus ved indkørselen fra Bagergade, og i dette hus indrettede C.C.Rasmussen sig med sin kone.

Med sønnens overtagelse af virksomheden blev der tale om egentlig fabrikation i modsætning til tidligere håndværksmæssig fremstilling.

Fabrikkens speciale blev såmaskineproduktionen. Allerede i 1860 havde man fremstillet en håndsåmaskine. Det var faktisk sædemandens sæk, ændret til en lille kasse med håndsving. Den gav 6 alens såbredde. Den fremstilledes da også i nogle hundrede eksemplarer, men det viste sig svært for brugeren at få sådoseringen til at fungere rigtigt. Det gik, som det går lirekassemanden, drejer han ikke roligt på håndsvinget, kommer melodien til at lyde underligt - ligeså hos landmanden: Udsåningsmængden blev let noget tilfældig. Det var støbemester Friis, gamle Breitenstein og Carl Neble, der stod for denne fremstilling - fabrikens første egentlige produktion.

I de følgende åringer blev det breddsåmaskinen og senere radsåmaskinen, der gav det store salg, især efter den fransk-tyske krig 1870, da landbruget gik kraftigt frem. For disse maskinkonstruktioner modtog virksomheden da også flere gange herhjemme som i udlandet diplomer på udstillinger og landmandsforsamlinger.

Større maskiner såsom dampkedler og dampmaskiner til større gårde og blandt andet til Weng Uldspinderi i Maribo fremstilledes også. Selvrensende tærskværker var et andet af de produkter, der var godt salg i, til at begynde med dog kun til de gårde, der havde dampkraft til rådighed, men også de mindre gårde kom med, da den elektriske kraft erstattede hesteomgangene.

Man lyttede, og man var ikke bange for at prøve kræfter med nye opgaver. Således hørte man allerede i 1860 om, at amerikanerne havde konstrueret en malkemaskine. Man skaffede ad omveje et eksemplar, der dog viste sig ikke at fungere efter hensigten. Man ændrede lidt ved maskinen og fik virkelig en funktionsdygtig model fremstillet - men kørerne kunne bedre lide malkepigerens fingre. Apparatet fungerede ellers på den måde, at en blikspand forbandtes med 4 gummislanger til koens patter samt forsynedes med en gummimembran som låg. Når dette låg så bevægedes ved hjælp af 2 skafter, fremkom der en stærk sugning gennem slangerne. Men, som sagt, kørerne kunne ikke lide det, var urolige, slangerne kunne ikke side fast - kort sagt, forsøget opgaves.

Landbrugsrepræsentanterne stillede også med deres idéer. Venstrepolitiker, dyrlæge H. Jensen, der var medstifter af og formand for Nordfalsters Landboforening, og som boede i sin gård på hjørnet af Vesterstræde, senere kaldet Gottliebs gård, var aktiv i mange retninger. Han fik en dag fat i et østrigsk skrift om centrifugering og så straks de store muligheder i denne form for adskillelse af fløden fra mælken, men kunne ikke få foreningen til at gå ind i forsøg i den retning. Det lykkedes ham imidlertid at interessere enkelte større landmænd for tanken, således at der kunne skaffes kapital til en forsøgsrække.

I 1873 kom denne kreds så til C.C.Rasmussen med idéen, og der fremstilledes da en Storm-P.-agtig forsøgsmodel.

Der indrettedes et karruselstativ med plads til 2 mænd, som hurtigt skulle dreje et vandret liggende dobbelthåndtag, hvorfra bevægelsen førtes videre gennem et sæt koniske tandhjul til en lodret stående aksel, på hvilken der var ophængt 2 spande. Mælken i spandene skulle så ved rotationen slynges ud mod spandenes sider og fløden skilles fra.

Intet skete - og man forsøgte da med en anden tandhjulsudveksling. Nu kom der dog et resultat: Hanken gik af den ene spand, og mælken sprøjtede ud over de tilstedeværende. Efter flere forsøg opnåedes dog resultater i den ønskede retning, men slet ikke i den nødvendige størrelsesorden. Forsøgene, der fandt sted på Carlsfeldt, indstilledes nu, da de deltagende landmænd ikke fandt det økonomisk forsvarligt at fortsætte ad denne vej.

Den her nævnte prøve er nøje omtalt i Nordfalsters Landboforenings 50-års jubilæumsskrift.

I 1910 solgte C.C.Rasmussen virksomheden til et aktieselskab for 75.000 kr., og den blev nu drevet videre med to af hans sønner som ledere: Johannes Rasmussen som fabriksbestyrer og Carl Rasmussen som værkfører, og stadig med såmaskiner som hovedproduktion.

Under første verdenskrig var drivkraften en dampmaskine på 120 HK, men elektriciteten begyndte nu også sin indmarch her.

Lager af såmaskiner.

I de følgende åringer blev det breddsåmaskinen og senere radsåmaskinen, der gav det store salg, især efter den fransk-tyske krig 1870, da landbruget gik kraftigt frem. For disse maskinkonstruktioner modtog virksomheden da også flere gange herhjemme som i udlandet diplomer på udstillinger og landmandsforsamlinger.

Større maskiner såsom dampkedler og dampmaskiner til større gårde og blandt andet til Weng Uldspinderi i Maribo fremstilledes også. Selvrensende tærskværker var et andet af de produkter, der var godt salg i, til at begynde med dog kun til de gårde, der havde dampkraft til rådighed, men også de mindre gårde kom med, da den elektriske kraft erstattede hesteomgangene.

Man lyttede, og man var ikke bange for at prøve kræfter med nye opgaver. Således hørte man allerede i 1860 om, at amerikanerne havde konstrueret en malkemaskine. Man skaffede ad omveje et eksemplar, der dog viste sig ikke at fungere efter hensigten. Man ændrede lidt ved maskinen og fik virkelig en funktionsdygtig model fremstillet - men kørerne kunne bedre lide malkepigernes fingre. Apparatet fungerede ellers på den måde, at en blikspand forbandtes med 4 gummislanger til koens patter samt forsynedes med en gummimembran som låg. Når dette låg så bevægedes ved hjælp af 2 skafter, fremkom der en stærk sugning gennem slangerne. Men, som sagt, kørerne kunne ikke lide det, var urolige, slangerne kunne ikke side fast - kort sagt, forsøget opgaves.

Landbrugsrepræsentanterne stillede også med deres idéer. Venstrepolitiker, dyrlæge H. Jensen, der var medstifter af og formand for Nordfalsters Landboforening, og som boede i sin gård på hjørnet af Vesterstræde, senere kaldet Gottliebs gård, var aktiv i mange retninger. Han fik en dag fat i et østrigsk skrift om centrifugering og så straks de store muligheder i denne form for adskillelse af fløden fra mælken, men kunne ikke få foreningen til at gå ind i forsøg i den retning. Det lykkedes ham imidlertid at interessere enkelte større landmænd for tanken, således at der kunne skaffes kapital til en forsøgsrække.

I 1873 kom denne kreds så til C.C.Rasmussen med idéen, og der fremstilledes da en Storm-P.-agtig forsøgsmodel.

Der indrettedes et karruselstativ med plads til 2 mænd, som hurtigt skulle dreje et vandret liggende dobbelthåndtag, hvorfra bevægelsen førtes videre gennem et sæt koniske tandhjul til en lodret stående aksel, på hvilken der var ophængt 2 spande. Mælken i spandene skulle så ved rotationen slynges ud mod spandenes sider og fløden skilles fra.

Intet skete - og man forsøgte da med en anden tandhjulsudveksling. Nu kom der dog et resultat: Hanken gik af den ene spand, og mælken sprøjtede ud over de tilstedeværende. Efter flere forsøg opnåedes dog resultater i den ønskede retning, men slet ikke i den nødvendige størrelsesorden. Forsøgene, der fandt sted på Carlsfeldt, indstilledes nu, da de deltagende landmænd ikke fandt det økonomisk forsvarligt at fortsætte ad denne vej.

Den her nævnte prøve er nøje omtalt i Nordfalsters Landboforenings 50-års jubilæumsskrift.

I 1910 solgte C.C.Rasmussen virksomheden til et aktieselskab for 75.000 kr., og den blev nu drevet videre med to af hans sønner som ledere: Johannes Rasmussen som fabriksbestyrer og Carl Rasmussen som værkfører, og stadig med såmaskiner som hovedproduktion.

Under første verdenskrig var drivkraften en dampmaskine på 120 HK, men elektriciteten begyndte nu også sin indmarch her.

Lager af såmaskiner.

41.

Årsproduktionen var nu oppe på 1600 maskiner.

I 1914 købtes det sidste stykke jord, så fabrikskomplekset kunne fuldstændiggøres. Det drejede sig om 13.000 kvadratalen ud mod Elversvej, der blev købt af købmand Ejnar Hjorth for 12.000 kr.

Imidlertid kom virksomheden ind i en krise i begyndelsen af tyverne. Afsætningen gik i stå, lagrene var fyldte med færdige maskiner, og i montagehaller og på værksteder hobedes maskindele sig op.

I 1929 måtte fabrikken definitivt lukke.

Først i 1934 kom der atter gang i foretagendet, idet prokurist hos Carl F. Petersen i Valby, Richard Ramhøj, stiftede "Temperværket" med fremstilling af blødt støbegods til bygningsbeslag, som hovedsageligt solgtes gennem det firma, han kom fra.

Allerede i 1936 kom Ramhøj dog i økonomiske vanskeligheder og erklæredes konkurs i 1938, hvorefter Nordfalster Bank ved en tvangsauktion overtog virksomhed, produktionsapparat og færdigvarelager.

Aktieselskabet Nyboe & Nissen overtog kort efter den nordlige del af virksomheden for 79.500 kr. og skulle garantere beskæftigelse til 50 mand i ti år, en forpligtelse, der let kunne overholdes, idet det nye firma med sin produktion af kedler m.v. ikke havde vanskeligheder med at få varerne afsat. Den resterende del af det gamle firma kørte videre nogle år under navnet A/S Stubbekøbing Støberier, men opkøbtes i 1950 af Nyboe & Nissen.

Virksomheden drev en tid elektricitetsværk ved siden af den øvrige produktion og solgte under anden verdenskrig jævnstrøm til Stubbekøbing kommune.

I 1972 overtog "Vølund" hele fabrikken, men fremstillingen af Sempar-kedler fortsattes nogle år, indtil Stubbekøbing-afdelingen indgik i "Vølunds" miljøtekniske afdeling.

Efter nogle år ville "Vølund" afhænde det hele, man forsøgte at sælge og udleje i en periode til et automobilfirma til klargøring af importerede polske biler, men kort efter blev komplekset solgt til brug for cigarkassefabrikation. Det blev altså trævarer igen - man kan næste sige, at ringen er sluttet, det hele startedes af en "træmand", tømrer og møllebygger Rasmussen, og nu arbejdes der igen med træ på den gamle Stubbekøbing-virksomhed.

Det har især været hensigten med denne beskrivelse at berette om to mænd, der ved deres initiativ, viljestyrke og megen optimisme har været med til at præge byen og oplandet fra 1836 til 1910, og hvis livsværker endnu kan betragtes såvel i Bagergade som mange andre steder i byen her og ude omkring.

Ovenstående artikel er et uddrag af et foredrag, "Perioder af Stubbekøbings historie", forfattet af arkivets tidligere leder, Georg W. Nyholm, der i øvrigt var barnebarn af C.C.Rasmussen og følgelig A.C.Rasmussens oldebarn.

Kongeligt   Dansk

Reisepas

De kongeriges Stænderne:	No.	Bem.
1. Kongen <i>Hedvig</i>		
2. Koninginden <i>Hedvig</i>		
3. Prindsen <i>12 45</i>		
4. Prinsessen <i>c. 66</i>		
5. Prins <i>hans hnd.</i>		
6. Prinsesse <i>hans hnd.</i>		
7. Prins <i>hans hnd.</i>		
8. Prinsesse <i>hans hnd.</i>		
9. Prins <i>hans hnd.</i>		
10. Prinsesse <i>hans hnd.</i>		
11. Prins <i>hans hnd.</i>		
12. Prinsesse <i>hans hnd.</i>		

De kongeriges Hæderstier:

Carl O. Rasmussen

De kongeriges Hæderstier:

C.C. Rasmussen

Hedvig

Prinsessen

De kongeriges Hæderstier:

C.C. Rasmussen

Hedvig

Prinsessen

DYRSKUE I STUBBEKØBING

Blandt de foranstaltninger, der i Landboforeningen er udført til fremme af husdyrbruget, indtager dyrskuerne en meget fremstrædende plads, da de har haft betydning for udviklingen af samtlige husdyr.

Idéen med dyrskuer opstod i Jylland i første halvdel af 1800-tallet, og snart kom de andre landsdele med.

I Stubbekøbing afholdtes det første dyrskue i 1859, og i de følgende år indtil 1959 har der med få undtagelser været dyrskue her.

Hvor stor tilslutningen til de første skuer var, ved man ikke; men den har næppe været særlig stor, hvilket skønnes af, at det forud for dyrskuet i 1860 blev bekendtgjort, at selskabet, der stod bag skuet, så sig i stand til at betale 206 rigsdaler i præmiebeløb.

Arrangementet for datidens dyrskue var meget enkelt.

Skuet blev afholdt på torvet i Stubbekøbing og de tilstødende gader og pladser. Kort tid før dyrskuet blev datoen for skuet bekendtgjort, og de landmænd, der agtede at udstille, kunne foretage indmeldelse senest kl. 9 på selve dyrskuedagen.

I de første år var det ikke nødvendigt at være medlem af Landboforeningen for at kunne udstille, men - som der stod i bekendtgørelsen - "de, som ej ere medlem af foreningen, erholde kun halv præmie".

Der blev ikke udarbejdet noget katalog over de udstillede dyr, så de oplysninger, som dommere og publikum i øvrigt ville have om dyrene, måtte man søge hos ejerne eller vogterne.

I mange år var det kun heste og kvæg, der blev præmieret. I bekendtgørelsen om dyrskuet i 1861 hedder det, at hingstene skal være mellem 3 og 16 år og tyre henved 2 år og ikke over 6. Højeste præmie ville for hingste være 15 rdl., for hopper og tyre 10 rdl. og for køer 8 rdl.

Dyrlæge Jensen, der i flere år var aktiv ved tilrettelæggelsen af skuerne, stillede fra 1860 og fremover gentagne gange forslag om, at man kun skulle præmiere kvæg og ikke heste. Begrundelsen herfor var, at man kunne trække hestene til udstilling i Maribo, hvad der ikke lod sig gøre for kvægets vedkommende på grund af den lange afstand.

Desuden begrundedes forslaget med, at det kneb med at skaffe de fornødne midler til præmierne.

Dyrlægens forslag blev forkastet år efter år indtil 1872, da det blev vedtaget, at hingste ikke skulle præmieres, men som hidtil hopper. Denne ordning varede dog kun i 3 år, da hingstene - dengang som nu - tiltrak publikums opmærksomhed og derfor vanskeligt kunne undværes på et dyrskue.

Indtil 1890 blev køerne kun præmieret som enkelte køer, men i 1892 vedtoges det, at der kunne fremstilles samlinger af ungkvæg, og 2 år senere blev det bestemt, at udstillere med mere end 3 tdr. hartkorn ikke kunne fremstille enkelte køer, men kun samlinger. Havde man fra 3 til 8 tdr. hartkorn, skulle der være 2 eller flere kreaturer i samlingen, ejendomme med 8-12 tdr. hartkorn kunne udstille 3 kreaturer, f.eks. 1 kvie og 2 køer, men havde man over 12 tdr. hartkorn, skulle samlingen bestå af 3 køer, 1 kvie og 1 tyr. Kvierne kunne have kælvet eller være drægtige og mellem 1 1/2 og 3 år. For køerne gjaldt det, at de ikke måtte være over 12 år.

I 1893 blev der for første gang udstillet svin på foreningens dyrskue, og siden har der været adgang for såvel landrace som Yorkshiresvin. Fra 90'erne kom der også fjerkræ med, især høns.

Hvad hestene angår, så udstilledes der indtil 1919 kun heste af jysk race, men senere tog man også imod heste af belgisk race, og fra 1936 kom endvidere Frederiksborg-racen og Oldenborgerne med.

I 1870'erne drøftede man muligheden for at finde et mere centralt sted end Stubbekøbing for skuet, så ingen skulle trække dyrene mere end 3-4 mil, men forslaget faldt til jorden, og i stedet enedes man om at afholde mindre skuer (biskuer) forskellige steder og beholde hoveddyrskuet i Stubbekøbing, så i perioden 1884 til 1910 holdtes der hvert år dyrskue i 2 afdelinger, et mindre skue i f.eks. Vester Kippinge, Eskilstrup eller Egelev, og derefter hovedskuet i Stubbekøbing.

Oprindeligt holdt man som nævnt dyrskuet på byens torv med tilstødende pladser, især Klokkerpladsen og Havnepladsen. Denne ordning var nogenlunde tilfredsstillende,

men antallet af dyrene øgedes, og man måtte se sig om efter en anden plads, så i 1893 blev skuet flyttet ud ved siden af Stubbekøbing Lystanlæg, hvor man havde en meget smuk plads, som man fandt velegnet i mange år.

Der var dog en ulempe, som især viste sig i 1916. Området var lavtliggende, og jordbunden bestod delvis af tørvejord, så da dyrskuet dette år druknede i et voldsomt regnskyl, der gjorde det vanskeligt at færdes for såvel mennesker som dyr, blev det - allerede fra 1918 - flyttet. Man fandt et areal øst for byen bag Stamperenden på højre side af vejen ud til Grønsund. Her var man dog kun 1 år, hvorefter dyrskuet fandt sit blivende sted ved Nykøbingvej på marken bag Christiansminde.

Efterhånden udvidedes udstillingen, så der også vist moderne landbrugsmaskiner, hvorved det, som årene gik, kom til at knibe lidt med pladsen. Der er dog ingen tvivl om at maskinudstillingen, hvor de nye fremskridt inden for landbrugets mekanisering kunne studeres, har bidraget til øget interesse omkring dyrskuerne.

Fra 1936 har de falsterske husholdningskredse arrangeret smukke og lærerige udstillinger, der gav husmødrene belæring og nye impulser.

Ved dyrskuerne blev der holdt foredrag. Det skete allerede i dyrlæge Jensens tid og formede sig som en oversigt over foreningens virke, men også - i de senere år - som landbrugsfaglige foredrag af husdyrbrugskonsulenten, f.eks. om de udstillede dyr eller om et specielt og aktuelt landbrugs-spørgsmål.

For at stive dyrskuernes økonomi af har man gennem årene arrangeret bortlodning i forbindelse med dem. I begyndelsen kunne man på sit medlemsnummer eller på købelodder vinde gode og nyttige landbrugsredskaber, og senere gik man over til færre, men større gevinster. En tid bortloddedes avlsdyr, men da økonomien herved svigtede, gik man over til at bortlodde en automobil, første gang i 1935. Men der var også andre gevinster, gavekort, cykler m.v., alt sammen ting, der tiltrak et bredere publikum, således at økonomien styrkedes.

Selve dyrskuedagen formede sig altid som en festdag, naturligvis i første række for landbefolkningen, men efter-

hånden også for folk fra byen. Der kunne være hindringer i form af dårligt vejr eller presserende landbrugsarbejde, som kunne hæmme besøget, men det var dog sådan, at der selv i de sidste år kom mellem 2500 og 4500 betalende gæster.

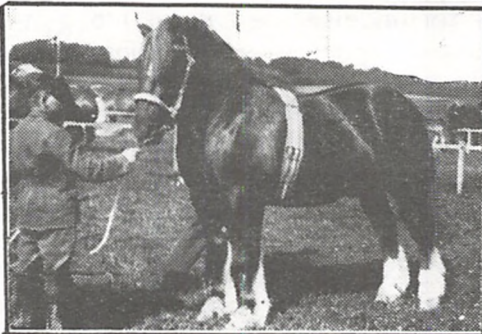
Der var fest i byen på en dyrskuedag, og gæsterne blev budt velkommen med flagalléer. Ude på dyrskuepladsen kulminerede stemningen, skabt af det pulserende liv, der udfoldede sig, og præget af den mangeartede musik fra tribunens blæseinstrumenter til lirekasser og grammofoner rundt omkring på grønsværen. Man indåndede lugten af sommer, græs og kreaturer, og der var koldt øl i restaurations-teltet.

En af dyrskuetraditionerne var fællesspisningen, hvor land og by samledes i hyggeligt samvær, og hvor der holdtes en lang række taler. Til allersidst var der dyrskuebal for Landboforeningens medlemmer med husstand.

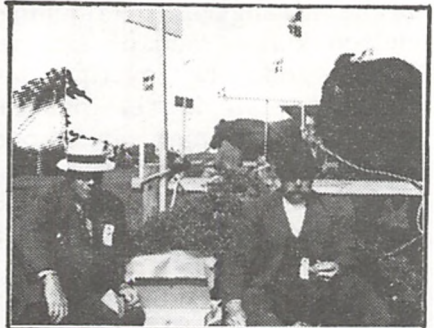
I de senere år var det tømrermester Carlsen, der stod for hele opstillingen af materialet ved dyrskuet, og han har fortalt, at natten før afholdelsen af skuet sov han altid på pladsen for at forhindre eventuel sabotage. Efter skuet oplagredes det hele bag Carlsens værksted ved anlægget i Stubbekøbing.

Skuets Vært
Propr. Larsen
"Christiansminde"

Hingsten "Leif Hammerum"
tilhørende Løjmand, Tunnerup.

Uofficiel Dyrskueafrokost

Konsulent
K.P. Knudsen

Købmand Dressel

Formanden
Gdr. Marius Pedersen
Oustrup

Hoppedommerne J.P. Bonde, Eged
Gøtterup-Tang, Tunnerup
og Houmøller, Vaalse

Efterhånden løb tiden og udviklingen vel fra Stubbekøbing-skuet, og man gik over til at skifte hvert andet år mellem Nykøbing og Stubbekøbing. Men fra 1959 var det definitivt slut. Al dyrskuevirksomhed på Lolland-Falster samledes på fællesskuet i Maribo -- og nu er det også forbi, nu går det hele til Roskilde.

En del af de materialer, som tømrermesteren brugte ved opstilling af boder, talerstol m.v. havnede på lossepladsen i Stubbekøbing.

Hvor der var losseplads, er der nu træningsbaner for fodbold, men når de unge mennesker kæmper om bolden derude, er der ingen, der tænker på, at under dem findes resterne af materialerne fra de gamle minderige Stubbekøbing-dyrskuer.

H. Jacobsen

Kilde:

Lolland-Falsters Landboforenings jubilæumsskrift 1854-1955.

. . . . .

S T O R M F L O D P Å Ø S T F A L S T E R

Bent Koch.

.....

Den 9. november 1872 stormede det kraftigt fra nordvest, og vandet omkring os blev presset ind i Østersøen, men søndag den 10. november stilnede vinden af, for at tage fat med fornyet kraft mandag den 11. november, efter at vinden var drejet om i nordøst, og så kom vandet tilbage med voldsom fart og det smalle farvand mellem Lolland og Femern kunne ikke tage vandet, som derfor steg med rasende fart ved vore kyster på Lolland-Falster.

Der har gennem tiderne været skrevet en del om de store oversvømmelser på Sydfalster og Lolland, derimod har vi ikke hørt meget til, hvordan det gik her på Østfalster under stormfloden. Derfor vil jeg fortælle lidt om, hvad jeg har fundet frem fra de gamle aviser fra den tid.

Den 13. november var havnepladsen i Stubbekøbing helt oversvømmet, og her flød med tømmer og brædder fra tømmerhandlernes plads, samt resterne af ituslåede både, og en skonnert fra Ærø stod og huggede mod bolværket, en svensk jagt, samt konsul Benzons lystkutter var gået til bunds i havnen.

Toldboden og havnehuset lå som nogle små øer ude i vandet og var afskåret fra den øvrige by, medens stormen rasede, og bølgerne stod ind over dosseringen og skyllede de mange strandhaver, plankeværker, stakitter og stensætninger væk.

Ved Grønsund færgeri var fiskernes både bortdrevne eller ituslåede, ligesom husene her og ved Søborg stod under vand. Dæmningen ved Næsgård Nor var gennembrudt og hele det store areal var sat under vand.

Herude i Noret boede bødker Jens Jørgensen og Jens Christensen, de mistede begge deres huse i det frådende hav. Jens Jørgensen havde yderligere den sorg at miste en søn på fem år, han druknede i en grøft, da han ville gå fra forældrenes hus til Lars Hares gård i Oure, hvor

forældrene opholdt sig.

Drengen som hed Jørgen, blev begravet fra Åstrup kirke den 17. november 1872.

Jørgen var den eneste, der mistede livet her på Østfalster, på hele Falster var der 52 mennesker, som mistede livet, foruden dem, som omkom ude på havet.

Der var dog stor fare for at en mand skulle drukne her ude i Noret, da han måtte slæbes gennem vandet ved hjælp af et tov, som blev trukket af en mand til hest. Manden var så forkommen, at han ikke kunne bestige en hest.

Færgen fra Grønsund til Møn stod på grund helt oppe på Anders Rasmussens mark i Oure, den var blevet stærkt beskadiget, så færgedriften var indstillet i lang tid.

Et tysk skib var ligeledes kastet op på land og var ødelagt, mandskabet blev dog reddet.

Ved Pomle var mange gamle bøgetræer væltet og ved Sølyst var pavillonnen blæst væk og familien, som boede her, reddede sig ud i sidste øjeblik.

Husene i Hesnæs, som dengang lå nede langs med stranden, var oversvømmet og et af husene blev bortskyllet helt.

Den 16. november drev en ung mand i land på Femern sejlende på overdelen af et hus, her var han søgt op, da vandet begyndte at stige den 13. november ved Lollands kyst.

Der var mange skibe, som var forlist med deres last, så der drev meget vraggods ind ved strandene, ligesom bådene, der lå fortøjet ved stranden, havde revet sig løs, og de var også bortdrevet og nogle var skyllet op på land.

Der var desværre nogle mennesker, som udnyttede de mange vandlidte personer, som var kommet i nød, de forlangte en ublu bjergeløn for redskaber og både eller andet indbo, som var kastet op på land på deres jorder under stormfloden.

Derfor blev det nødvendigt, at myndighederne greb ind, som vi kan se af nedenstående bekendtgørelse:

Der blev straks efter stormfloden iværksat indsamlinger, - her i byen var der ikke mindre end tre komiteer, foruden at der blev afholdt en basar til fordel for de vandlidte.

Der blev som det ses af annoncerne afholdt mange auktioner over vraggods, der drev i land, blandt andet var der meget godt tømmer, der blev anvendt til genopførelse af de huse, som var blevet beskadiget under stormfloden.

Udbygningerne til Lejres gård i Næs blev opført af tømmer fra strandingsgods, har jeg fået fortalt af Esther Lejre, tidligere Næs.

Basar.

Undertegnede Komitee har dannet sig for at virke for en Basar til fordel for vore ved Stormfloden Raadelidte 'Vedmenneſter. Vi bede derfor Vdens og Omegnens ærede Mand og Kvinder, Børn og Tyende, om at skænke os, Enhver efter sit Sind og sin Gavn, en lille eller mindre Gave til denne Basar, som agtes afholdt, hvis vi dertil erholde Tilbælle, paa Maadstuen den 13de, 14de og 15de December.

Da hurtig Hjælp er nødvendig, og Tiden til Haandarbejder er knap, vente vi ikke mange saadanne Ting; men vi modtage Gjenstande af enhver smag. Vi mene, at dette var den bedste Jul-gave, vi kunde give, og haabe, at ret Mange vilde komme og velvilligt indde.

Caroline Andersen, Birkens Præg,
Hvide Mark.

Franziska Corffsen. Arelia Gollhardt.

Anne Gammann. Christiane Jensen.

Marie Knapp. Kirsten Solow,
Naglebrænde.

Elaine Uebke. Marie Olsen.
Rosmine Vasumussen. Anne Strandsten,
Sorts.

Stine Skulle, Caroline Stengerik.
Nofeby.

Enhver, der maatte have bjerget Guds paa Forstranden eller i Sorn, advares om uopholdelig derom at gjøre Anmeldelse til vedkommende Sognefoged eller her paa Kontoret, forsaavidt Kjobskadens Grund angaaer. De, som antraffes i Besiddelse af strandet Guds uden at have gjort Anmeldelse derom, vilde blive tiltalte og straffede.

Stubbefoging Nu. og Verredskontor,
den 18. Novbr. 1872.

U. Drenboff.

J. Henthold til den Dyfordring, som er udgaact fra Komiteen i Nykjøbing til Hjælp for de Vandlidte paa Sydfalster, tilbyde Undertegnede at modtage og indsende Bidrag herfra Byen og Omegnen.

Fortegnelse om det Indkomne vil efterhaanden blive offentliggjort.

Stubbefoging, den 21de Novbr. 1872.
Jacobi. C. B. Wenzou.
H. Sorensen. Chr. Boas.

Strandingsauktion.

Mandag den 19de December d. A. Form. Kl. 11 bliver efter Beskrivningsraadets Begjæring ved Auktion, som afholdes hos Skofoged Dall i Næs, forsolgt den i Alveiligen Strandede, paa tørt Vand staaende, Gæret „Wilhelmine Søyle“, tilføjet det fra samme Bjergete Inventarium, bestaaende af Erel, Stænger, Kistene, Antarkstænger, Touguent, Housstænger, Wandtønder m. m. Skibet med staaende gode Wafler, Vænter og nyt Wradsstul, solgtes forli.

Væsende og vederhaflige Nødvore kives Olygers Kredit. — Betalingen erlægges til Fuld-mægtig Hjern.

Stubbefoging Verredskontor den
25. Novbr. 1872.

W. Drenboff.

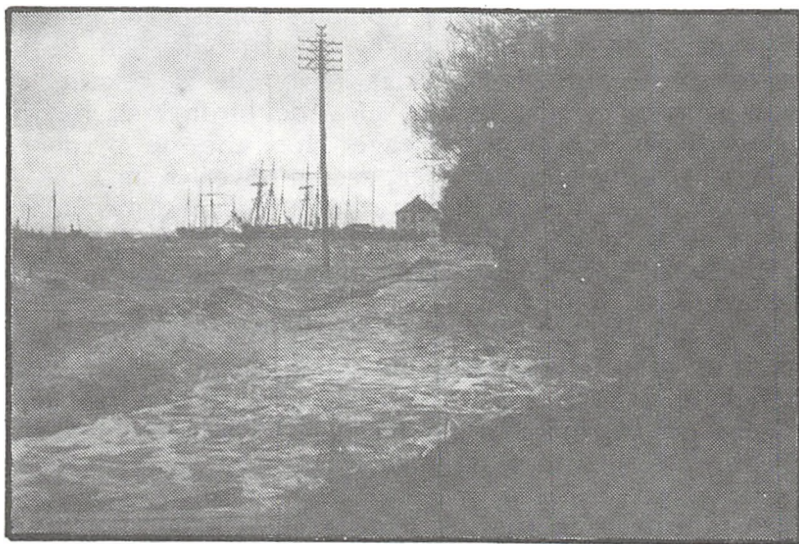

Den 31. december 1904 oplevede Østfalster en ny stormflod, da et voldsomt højvande anrettede betydelig skade efter en stærk blæst fra nordvest, som havde raset hele natten.

Vandet stod 5-6 fod over daglig vande, og vældige vandmasser var presset op på havnepladsen i Stubbekøbing, og i haverne langs med Dosseringen, hvor der anrettedes stor skade, ligesom det gik ud over fiskernes fartøjer og lignende.

I Hesnæs var havnepladsen også overskyttet, og vandet trængte op i magasinerne, vandet stod her 6-7 fod over daglig vande, mange joller og fiskerbåde blev også ødelagt her.

Forbindelsen med omverdenen var afbrudt, idet færgerne til Bogø og Masnedsund var indstillet.

Det grådige hav æder sig ind i haverne ved Dosseringen den 31. december 1904.

DE GAMLE SLOTTE OG HERREGÅRDE

I STUBBEKØBING KOMMUNE

Der er næppe nogen steder i landet hvor herregårdene har ligget så tæt, som de har her på Lolland-Falster. Hvert sogn har faktisk haft mindst en herregård eller hovedgård, som de oprindeligt kaldtes, og Stubbekøbing kommune har ikke været nogen undtagelse, tværtimod har der været mange, men nogle er forsvundet for mange år siden, men jeg skal prøve at fortælle, hvad jeg ved om dem, der er tilbage og dem der forsvandt.

Omkring år 1500 fandtes alene på Falster 70 herremænd, deraf var det kun de 2, som var adelige, selvfølgelig har det været den fede falsterske muldjord, der har været tiltrækkende.

De første herregårde har ikke været andet end almindelige bøndergårde med lerklinede bindingsværksbygninger med stråtag, men herremændene påtog sig at yde den kostbare ryttertjeneste i tilfælde af krig, hvor de så skulle stille med en pansret rytter, derved blev de hirdmænd, hærmænd eller herremænd, som var fritaget for alle de byrder, der var pålagt de almindelige bønder, såsom hoveri m.m..

Af de mest kendte slægter kan nævnes Venstermand og Bielke, sidstnævnte antog senere navnet Falster, de blev begge adlet og har været landsdommere og lensmænd her i kommunen.

På grund af indre stridigheder herremændene imellem og fjendtlige overfald udefra, blev det nødvendigt at befæste ejendommene, så derfor skiftede de snart udseeende, da herremændene begyndte at opføre deres boliger af kampesten. Ofte med et tårn og med vandfyldte grave rundt om hele ejendommen.

Her kunne beboerne så trække sig tilbage i sikkerhed, hvis det blev nødvendigt.

Sådan opstod de mange prægtige borge og slotte, som vi kender dem i dag og dem, der forsvandt.

De fleste herregårde voksede sig store på bekostning af de øvrige gårde i byen, ja, tit var det hele landsbyer, der blev lagt ind under herregården, gårdene blev nedrevet og ofte fik herregården sit navn efter byen der forsvandt. Vi kender det fra f.eks. Korselitse og Skørringe.

Selvfølgelig var der nogle herregårde, som aldrig kom til at ligne et slot, men hvor hovedbygningen vedblev at være en lang lav bindingsværksbygning med stråtag, som jeg husker det fra bl.a. andet Karlsfeldt.

Jeg vil i det følgende fortælle om de forskellige gårde her på egnen.

SKØRRINGE HOVEDGÅRD

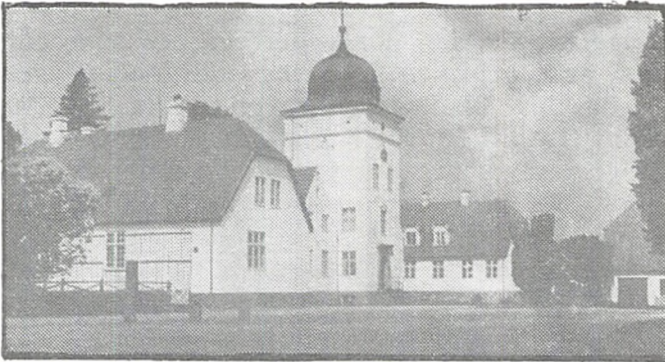
Skørringe nævnes allerede i år 1421 som landsbyhovedgård, men omkring år 1690 blev de øvrige 11 gårde i byen samt to huse nedrevet og fæsterne forflyttet til gårde i nabobyerne, som var ledige, jorden blev så lagt under hovedgården.

Afbyggergården DALBY hørte under Skørringe indtil år 1846, da den blev solgt til forvalteren, den senere etatsråd C. Schultze, hvis arvinger solgte Dalby til en Jensen, Steffensminde, der allerede året efter solgte til C.L.Thorsen, Vestensborg.

Henning Grubendal var ejer af Skørringe i 1421, og den blev i familiens eje i mange år, senere blev det Henrik Gøye, som i år 1604 mageskiftede Skørringe med Chr. den IV og fik Thurebyholm. Skørringe blev nu krongods, som så i 1766 blev solgt sammen med det øvrige ryttergods på Falster.

Justitsråd Ole Stampe købte ejendommen, og den var i familiens eje indtil 1903.

Hovedbygningen til Skørringe, der var opført i år 1816 blev nedrevet i 1966, og en moderne beboelse opført på stedet.

SKØRRINGE

Før 1816 stod der en hovedbygning, som bestod af 3 huse i 2 stokværk med bindingsværk med muret gavlf, samt et grundmuret hus med trappetårn mod gården og 2 små hjørnetårne.

Det var iøvrigt K.A.Stampe, som i 1813 opførte den første hollandske vindmølle på Falster, den kom til at stå på Lillebrænde mark.

Fra 1862 til 1867 var jægermester P. Stampe, Skørringe formand for Horbelev og Falkerslev sogneforstanderskab og da det så blev ændret til Horbelev Falkerslev kommune, blev P. Stampe den første formand for sognerådet i kommunen indtil 1883.

VIRKET HOVEDGÅRD

I Virket syntes der også at havde ligget en hovedgård, år 1430 nævnes Mogens Falster og i 1494 Jørgen Falster i Virket, det var den linie af slægten Bjelke, som antog navnet Falster, gården tilhørte i 1545 Mogens Falster.

På markerne ned mod Virket sø er der fundet rester af en gammel borg, kaldet Trygge slot.

FALKERSLEV HOVEDGÅRD

I Falkerslev lå også en hovedgård, som i 1405 ejedes af Jes Olufsen Lunge.

KARLSFELDT HOVEDGÅRD

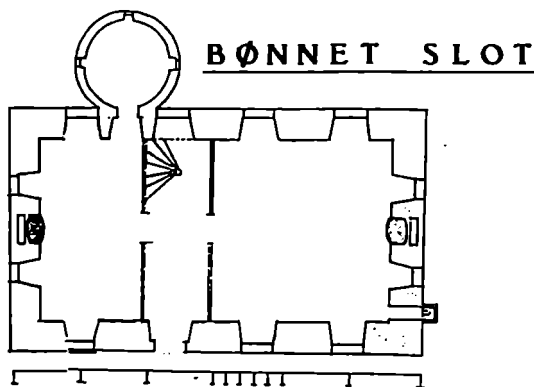
Hovedgården Carlsfeldt, som den hed, blev dannet af de 16 jorder, som kronen ejede omkring Stubbekøbing indtil 1766, da de blev solgt på auktion til J. Schiørring,

som allerede året efter solgte dem til Prins Carl af Hessen, efter hvem gården har fået sit navn. I 1768 overtog generalmajor Classen gården, men det har vel nok været ham, som har stået bag købet allerede i 1766, for da den nye avlsgård skulle bygges på jordene ved Stubbekøbing blev den af beboerne navngivet "Clausholm" efter generalmajoren, som også blev kaldt Clausen. Det var først i 1767 da Prins Carl stod som den officielle køber, den fik sit nuværende navn.

Gården som blev oprettet, var på 461 td. land ager og 4 td. skov. Foruden Carlsfeldt, købte Prinsen også Corselitse og byerne Halskov, Bønnet og Skjoldrup.

Men i 1919 købte et konsortium gården, som da blev udstykket, og hestehandler Peder Foged blev enejer af det, som blev tilbage af hovedgården.

Gården Vestergård, som var oprettet i 1800 blev ved udstykkningen solgt til L. Nyholm, den hørte ellers under Carlsfeldt.

Hovedgården i Bønnet nævnes allerede i 1364, da en Per Lang ejede gården samtidig med at han stod som ejer af Halskovgård. På det tidspunkt lå gården nede i byen ved siden af de andre fem gårde, der var bare den forskel, at ejeren af gården var fritaget for at betale skatter og andre afgifter, imod at han tjente kongen som hærmand med hest og klædt i rustning.

Vi hører ikke meget til Bønnet før igen omkring 1480, da den mægtige herremand ridder Johan Fikkesen, Broholm på Fyn, står som ejer af Bønnet. Hans datter Anne Johansdatter Fikkesen bliver da gift med den skånske væbner Oluf Holgersen Ulfstand, som da får Bønnet hovedgård i medgift.

I 1501 bliver gården flyttet op på bakken sydøst for byen, og her opfører han så det, vi kalder "Bønnet Slot".

Selve slottet blev bygget som en mindre kopi af Glimmingehus i Skåne, der i 1499 var blevet opført af Olufs broder, rigets admiral Jens Holgersen Ulfstand.

Hvordan slottet har set ud, det skal jeg prøve at beskrive i det følgende. Slottet var en aflang bygning, som var omgivet af voldgrave til alle sider, med en bro over med en port på midten af broen. Bygningen var 20,2 m. lang og 11,2 m. bred, murene var ca. 1,6 m tykke.

Der var kælder under hele bygningen, og i underste stokværk fandtes tre rum, to større i enderne af huset med kamin i dem begge, i midten var et rum med trappe op til andet stokværk, her lå riddersalen, som kun blev brugt ved festlige lejligheder.

Helt oppe under taget var så skytteloftet med skydeskår i muren til forsvar af slottet.

Der var senere blevet opført et rundt tårn i det sydøstlige hjørne af slottet til trappe.

Taget var flankeret af kamtakkede gavle, og selve bygningen var opført af røde munkesten med tegltag.

Til huset førte oprindeligt kun en indgangsdør, som sad højt oppe, hvor en stentrappe førte halvvejs op, resten af vejen gik man ad en trætrappe, der let kunne fjernes, hvis der var fjender i nærheden, senere blev der dog åbnet en dør i den vestlige gavl, udfor hvilken, der førte en bro over til haven.

Udenfor voldgraven mod nord og øst lå avlsgårdens bygninger. Haven strakte sig mod syd og vest, og var meget stor, den benævnes som den næstvigtigste på Falster. Og i årene omkring 1650 var her også ansat en hofgartner, samt en mestersvend og to drenge, som skulle passe det omfattende havebrug og planteskole. Her blev fremelsket træer og buske til brug for de kongelige slotte og gårde andre steder i landet. Men i 1681 begynder det at gå tilbage, for da bliver slotsgartneren trukket til slottet i Nykøbing, og de bedste planter og træer fra Bønnet, Skørringe og Corselitse bliver hentet derud.

Her i Bønnet var også to store fiskedamme med karper og krebs, som fiskemesteren havde indkøbt i Tyskland til

udsættelse her og i Halskov.

Der var også både en vand- og vindmølle ved slottet. Oluf Holgersen Ulfstand var lensmand på Nykøbing slot fra 1484-1517, samt hovedsmand på Engelsborg ved Nakskov, han blev slået til ridder i 1523, og døde som rigsråd på Bønnet slot i 1529, 70 år gammel, og blev begravet i Horbelev kirke, Anne Fikkesen var død nogle år i forvejen. I 1572 blev der lagt en ligsten over ham i kirken af hans broderdatter Sidsel Ulfstand, som arvede slottet efter Oluf og Anne, som var barnløse.

Men i 1585 bliver slottet med de ca. 60 gårde og huse, som hører under mageskiftet med Frederik d. II mod et gods i Jylland.

Så nu oprandt der en ny tid for Bønnet, som nu blev benyttet som jagthus for de skiftende konger og driften blev varetaget af forpagtere eller af enkedronningen på slottet i Nykøbing.

Da Prins Christian boede på slottet i Nykøbing blev Bønnet benyttet flittigt til jagt, en særlig jagt var svanejagten, i 1643 fortælles at bønderne ved Hesnæs har fået 3 tønder øl, fordi de med deres både har deltaget i svanejagten, vel nok som klappere, når de prinselige herskaber var på jagt.

Men også Frederik d.III var flere gange med på jagt ved Bønnet, og det var under sådant et besøg, at præsten, Hans Sadolin i Horbelev var i audiens hos kongen på slottet i Bønnet for at få sin søn til medtjener i præsteembedet, hvad også lykkedes ham.

Hans Sadolin var i øvrigt flere gange på slottet for at holde gudstjeneste for de kongelige, når de opholdt sig der.

I 1638 befaler prinsen, at gravene om slottet skal oprensnes og til det arbejde skal bruges 20 dygtige bønderkarle, så det snart kan blive færdigt, endvidere skal der bruges en snedkersvend i ni dage til opsætning af lister til at slå klæde på i prinsens gemakker.

Chr. den V. benyttede også slottet til jagt. Under et besøg i 1692 befalede han, at slottet skulle blive stående, skønt han i 1687 havde beordret det nedrevet, da det var meget forfaldent, det var blevet ødelagt af de svenske

soldater i krigen 1658-60, her var fjernet alt af værdi, såsom træ og metal, slottet var dog blevet istandsat efter krigen, men efter en brand og en storm bliver det ikke istandsat mere, for bygmesteren, Johan Conrad Ernst foreslog i 1702 kongen, at man nedriver slottet og bruger materialerne til nogle ændringer og ombygninger på slottet i Nykøbing.

Så det blev slottets endeligt, efter det gennem flere hundrede år havde været samlingssted for konger og herremænd når de havde nydt jagtens glæder i de østfalsterske skove.

Af hovedgårdsjorden opstod der to bøndergårde, den ene "Svejgården", nu kaldet "Slotshavegård", var i slægten Svejs eje fra 1722, da Rasmus Hansen Svej fra Særslev bliver gift med Kirsten Jørgensdatter fra Bønnetgård, til 1906, da Hans Jørgensen Svej sælger gården.

K O R S E L I T S E

Korselitse by, som bestod af 10 bøndergårde og 5 gårdsæder (det var mindre gårde) samt et par huse, blev i 1687 opslugt af hovedgården, gårdene her blev revet ned og bønderne flyttet til gårde andre steder.

Korselitse var i familien Falsters eje fra omkring år 1400 til 1600, da Axel Brahe overtog den, men allerede i 1603 blev den tilskødet kronen og blev ladegård under Nykøbing slot, og den blev så drevet af en forvalter, og til tider var den forpagtet ud, det var den blandt andet i 1671, da en enke efter en tolder, ved navn Helleborg Clausdatter sad som forpagter på gården.

Bygningerne på Korselitse var dengang så elendige, at hø og halm ikke kunne opbevares i laden, og kostalden truede med at falde ned og dræbe kvæget, og jorden har hun heller ikke fået meget ud af. Det fortælles, at der ikke altid blev høstet så meget, som de såede, så det var ikke underligt, at hun måtte forlade Korselitse igen i 1673, da hun ikke kunne klare sine forpligtelser længere, og det gik ikke bedre for de næste forpagtere og forvaltere, bygningerne forfaldt mere og mere, og i 1681 faldt kostalden ned,

udsættelse her og i Halskov.

Der var også både en vand- og vindmølle ved slottet. Oluf Holgersen Ulfstand var lensmand på Nykøbing slot fra 1484-1517, samt hovedsmand på Engelsborg ved Nakskov, han blev slået til ridder i 1523, og døde som rigsråd på Bønnet slot i 1529, 70 år gammel, og blev begravet i Horbelev kirke, Anne Fikkesen var død nogle år i forvejen. I 1572 blev der lagt en ligsten over ham i kirken af hans broderdatter Sidsel Ulfstand, som arvede slottet efter Oluf og Anne, som var barnløse.

Men i 1585 bliver slottet med de ca. 60 gårde og huse, som hører under mageskiftet med Frederik d. II mod et gods i Jylland.

Så nu oprandt der en ny tid for Bønnet, som nu blev benyttet som jagthus for de skiftende konger og driften blev varetaget af forpagtere eller af enkedronningen på slottet i Nykøbing.

Da Prins Christian boede på slottet i Nykøbing blev Bønnet benyttet flittigt til jagt, en særlig jagt var svanejagten, i 1643 fortælles at bønderne ved Hesnæs har fået 3 tønder øl, fordi de med deres både har deltaget i svanejagten, vel nok som klappere, når de prinselige herskaber var på jagt.

Men også Frederik d.III var flere gange med på jagt ved Bønnet, og det var under sådant et besøg, at præsten, Hans Sadolin i Horbelev var i audiens hos kongen på slottet i Bønnet for at få sin søn til medtjener i præsteembedet, hvad også lykkedes ham.

Hans Sadolin var i øvrigt flere gange på slottet for at holde gudstjeneste for de kongelige, når de opholdt sig der.

I 1638 befaler prinsen, at gravene om slottet skal oprenses og til det arbejde skal bruges 20 dygtige bønderkarle, så det snart kan blive færdigt, endvidere skal der bruges en snedkersvend i ni dage til opsætning af lister til at slå klæde på i prinsens gemakker.

Chr. den V. benyttede også slottet til jagt. Under et besøg i 1692 befalede han, at slottet skulle blive stående, skønt han i 1687 havde beordret det nedrevet, da det var meget forfaldent, det var blevet ødelagt af de svenske

soldater i krigen 1658-60, her var fjernet alt af værdi, såsom træ og metal, slottet var dog blevet istandsat efter krigen, men efter en brand og en storm bliver det ikke istandsat mere, for bygmesteren, Johan Conrad Ernst foreslog i 1702 kongen, at man nedriver slottet og bruger materialerne til nogle ændringer og ombygninger på slottet i Nykøbing.

Så det blev slottets endeligt, efter det gennem flere hundrede år havde været samlingssted for konger og herremænd når de havde nydt jagtens glæder i de østfalsterske skove.

Af hovedgårdsjorden opstod der to bøndergårde, den ene "Svejpgården", nu kaldet "Slotshavegård", var i slægten Svejs eje fra 1722, da Rasmus Hansen Svej fra Særslev bliver gift med Kirsten Jørgensdatter fra Bønnetgård, til 1906, da Hans Jørgensen Svej sælger gården.

K O R S E L I T S E

Korselitse by, som bestod af 10 bøndergårde og 5 gårdsæder (det var mindre gårde) samt et par huse, blev i 1687 opslugt af hovedgården, gårdene her blev revet ned og bønderne flyttet til gårde andre steder.

Korselitse var i familien Falsters eje fra omkring år 1400 til 1600, da Axel Brahe overtog den, men allerede i 1603 blev den tilskødet kronen og blev ladegård under Nykøbing slot, og den blev så drevet af en forvalter, og til tider var den forpagtet ud, det var den blandt andet i 1671, da en enke efter en tolder, ved navn Helleborg Clausdatter sad som forpagter på gården.

Bygningerne på Korselitse var dengang så elendige, at hø og halm ikke kunne opbevares i laden, og kostalden truede med at falde ned og dræbe kvæget, og jorden har hun heller ikke fået meget ud af. Det fortælles, at der ikke altid blev høstet så meget, som de såede, så det var ikke underligt, at hun måtte forlade Korselitse igen i 1673, da hun ikke kunne klare sine forpligtelser længere, og det gik ikke bedre for de næste forpagtere og forvaltere, bygningerne forfaldt mere og mere, og i 1681 faldt kostalden ned,

om det højre beboelseshus hedder det, at vinduerne er itu og mellembygningen med badstuen er så dårlig, at den ikke kan repareres, så gemakkerne må stå tomme og stadig være lukkede.

Så man kan forstå, at det har været nødvendigt at opføre en ny hovedbygning, da gården blev solgt sammen med det andet krongods på Falster i 1766.

Køberen var prins Carl af Hessen, der allerede to år efter solgte igen til generalmajor Classen, som da lod opføre den nuværende hovedbygning, den blev opført i samme stil, som den ejendom Classen ejede i Arresødal i Nordsjælland. Endvidere lod han opføre nye avlsbygninger, anlagde have og park, plantede alléer, og i det hele taget forskønnede han godsets omgivelser.

Generalmajor J.F.Classen var en af den tids rigeste mænd, der bestemte at der af hans godser skulle oprettes et fideicommis.

Så i dag tilhører Korselitse Det Classenske Fideicommis, som blev oprettet i 1792.

Hovedbygningen på Korselitse blev under krigen i 1943 benyttet som sommerbolig for daværende kronprins Frederik med familie, deriblandt den nuværende dronning Margrethe, som i dag er protektor for Det Classenske Fideicommis, og derfor årligt besøger Korselitse.

STANGERUP GODS

Hovedgården Stangerup var en af de 10 gårde, som oprettedes efter salget af de falsterske krongodser i 1766.

Der har aldrig været nogen hovedbygning til godset. Kammerråd Chr. Kehlet købte Stangerup ved auktionen i 1766, og hans enke sad med gården til 1785, da hun døde.

Liselund i Maglebrænde sogn var en af de mange gårde, som hørte til Stangerup gods og omkring 1800 blev det nuværende Liselund oprettet.

(En mere udførlig beretning om Stangerup gods kan læses i bogen, der blev udgivet i 1986).

HALSKOVGÅRD

Gården var en af de små hovedgårde, og som ejer nævnes i 1430 Per Lang, og i 1486 Henrik Jensen Vosspeyd, derefter J. Henriksen og i 1505 Svend Laurits Hansen, der solgte gården til Oluf Holgersen Ulfstand til Bønnet i 1511, derefter kom den så i Per Gyldenstjernes eje sammen med 6 gårde i Horbelev. Per solgte til kronen i 1585.

Halskovgård blev benyttet til officerspension, efter at Peder Bring havde haft gården i fæste.

Sognefoged Claus Knudsen måtte i 1690 fraflytte gården og overtage en forfalden gård i Horbelev, derefter bevilgedes oberstløjtnant Johan Hennings rådighed over gården på livstid, og derefter fik hans enke den på samme vilkår.

Af andre, som har haft gården, kan nævnes, herredsskriveren Hans Tilsen og efter hans død enken, som giftede sig med fogeden på Korselitse, Mikkell Olsen, i 1708, han blev senere sognefoged.

Halskovgård regnedes for en god gård, den havde 13 tdr.htk. og bygningerne var et hus på 57 fag.

I 1741 beboedes gården af regimentskriveren Hans Mikkelsen, og i 1751, da Ole Hansen kommer til gården, anføres at der kun var 5 længer.

Hvornår gården forsvandt som hovedgård, vides ikke, ej heller hvor den har ligget.

BREGNINGE HOVEDGÅRD

I Bregninge lå også en hovedgård, idet det nævnes "at Hr. Mogens Gøye solgte Hr. Oluf Axelsen Thott sin "Hoffdegord i Bregning i Falster".

Mere ved jeg desværre ikke om gården.

HESLEGÅRDE

De to Heslegårde var opstået ved sammenlægning af nogle af kronens gårde i Næsby. De fulgte 1700-1714 Christian den Femtes enke, Charlotte Amalies livgeding på Nykøbing slot. Derefter blev de sammen med det øvrige krongods på Falster udlagt til underhold for det i 1718

oprettede rytterdistrikt. Som fæster på den ene af gårdene kan nævnes prokurator Hans Sadolin, der bl.a. er kendt fra drabssagen omkring Borrehuset, der lå i nærheden. Efter Sadolin var det en oberst Storm, som fik gården indtil kronen overtog den i 1734.

Den anden halvdel af Heslegård var i mange år overladt storbondeslægten Orm, der i mere end hundrede år beklædte stillingen som sognefoged i Åstrup sogn.

Gårdene blev ligesom det øvrige ryttergods solgt ved auktionen i 1766, og blev lagt under Carlsfeldt ved Stubbekøbing, som så senere kom i generalmajor Classens eje.

I sit testamente bestemte Classen, at der ved Næsby af de to Heslegårde, der nu benævnes gården Næs, skulle oprettes et "Agerdyrknings-Seminarium" til unge landmænds dygtiggørelse.

I 1799 stod Den Classenske Agerbrugsskole færdig, men der var kun tilmeldt to elever, så i 1802 blev skolen nedlagt, og blev først åbnet igen i 1849.

Men Heslegårdene er altså forsvundet, og Næsgård er dannet af dem og Garnevrågården, som lå der i nærheden.

I Sdr. Kirkeby Sogn:

BJERREGÅRD

Bjerregård er oprettet af to fæstegårde, som gik under navnet Bjærggårdene og ejedes i mange år af familien Falster, men i 1779 købtes de to gårde og de blev lagt ind under Korselitse - og af disse gårde oprettedes den nuværende gård. I 1856-67 drev fideicommisset her en læreanstalt for godsets bønderpiger og fra 1804-98 påhvilede det fideicommisset at forbedre heste, kvæg og svineracer på Bjerregård, som et vederlag for at jorden blev drevet under Korselitse, men denne bestemmelse ændredes i 1898 således, at de i stedet yder 1200 kr. årligt til husdyravlens fremme på Falster. Gården har igennem mange år været drevet som en selvstændig gård ved en forpagter.

BELLINGE

Bellinge var en meget gammel adelsgård, som er opstået allerede i middelalderen og har tilhørt slægten Markmand samt Peder Bang, senere kom den til slægten Bjelke, som senere tog navnet Falster. Den mest kendte er vel nok Mogens Falster, som var landsdommer og lensmand på Nykøbing slot. Ejler Kruchow arvede gården, men solgte den igen 1607 til Joachim v. Barnewitz, hofmester hos dronning Sophie, til hvem han solgte gården i 1611 for atter at overtage den igen, senere nævnes Corfitz Ulfelt som ejer.

Men i det 17. årh. blev jorden lagt ind under Korselitse og bygningerne nedrevet.

Den gamle gård var beliggende lidt vest for den gamle lægebolig, gården her var også opstået af en landsby af samme navn på Valdemar Sejrs tid.

Anders Falster, som var den sidste af familien på Bellinge, blev dræbt af en uven ved navn Peder Eggertsen Sandberg.

Den nuværende avlsgård af samme navn er af langt senere oprindelse, den genopstod først i 1849 af jorder, som blev taget af Korselitse samt en gård i Karleby.

EGEBJERG

Det var også en tidligere hovedgård, der 1482 tilhørte Oluf Folmersen og fra 1496 hans søn Jørgen Olsen, dennes enke solgte i 1537 til Jørgen Venstermand, hvis søn Morten mageskiftede med Frederik II, og jorden kom ind under kronen.

Bent Koch.

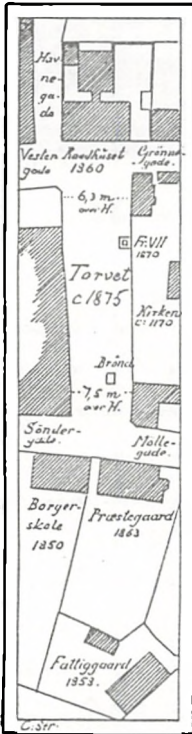

Privat.

Nogle Oplysninger ang. Rådhusets Opførelse 1860.

I 1838 skænkede 14 Borgere den Grønå Syd for Torvet, hvorpaa Posthuset, Fattiggærdens og Præstegaarden nu ligger, til Kommuneen, i det de udtalte Ønsket om, at den maatte blive anvendt som Byggeplads for et Rådhus. Allerede Hæret efter begyndte man at anbringe den Sum, der aarlig indkom som Løn af Græsningen paa Tyrholmene, paa en særlig Konto til Brng ved Opførelsen af et saadant, men Rådhuspladsen, som den nævnte Grønd blev kaldt, kom ikke til at bære et Rådhus. Selv efter 1850, da man tog Grøndens vestlige Del i Brng til Borgerstøtte, fastholdtes Tanken om at anvende den østlige Del, der hvor nu Præstegaarden ligger, til Byggeplads for et Rådhus. Et Tilbud fra Konsul Benzou, der ydede Grunden Nord for Torvet, bevirkede, at man fik to Byggepladser at vælge imellem, og paa et Møde i Septbr 1858, hvor Borgerrepræsentationen i Forbindelse med to delegerede fra Amtsrådet skulde afgjøre Valget mellem dem, udtog man med fuld Enighed at foretrække Pladsen Nord for Torvet. Herved blev Opførelsen af Råd-

huset 1800 Rdl. dyrere, end hvis man havde holdt sig til Raadstuepladsen; thi den nye Grund maatte købes. Saa den læse en Bygning, som Kansulens lod nedrive, i det han dog overlod Kammerens Grundstenens. I Juni 1859 blev Udgravningen til Raadhuset paabegyndt, og en Maanedstid senere blev der i det sydvestlige Hjørne af Grunden nedsat en Blyskæ indeholdende forskellige Sølv- og Bronzemonter samt et Dokument med Oplysninger, bl.a. om hvem der var de styrende i Landet, Amtet og Byen. Arkitekt V. Juul havde udarbejdet Tegningerne til Bygningen, og Arbejdet udførtes af Tommermester Klotz og Murermester Martins af Maribo. Den 28 Septbr. 1860 blev Raadhuset indviet, ved hvilken Lejlighed Bysfoged Oxenbøll bl.a. oplyste, at Bygningen med Inventar kom til at koste 21800 Rdl., hvoraf Byen efter den træfne Afstale skulde udrede $\frac{1}{4}$ Del, eller 5450 Rdl. De 4000 Rdl. havde man sammeensparret siden 1839, og Partikular Elvers havde skænket 1000 Rdl. Det maa bemær-

kes, at Udgiften til Sprojtøhuset ved Havnegade afholdtes af Byen alene. Grunden til, at Amtet overtog de $\frac{3}{4}$ Dels af Udgifterne ved Raadhøusets Opførelse, var den, at Byen og omleggende Land var kommen til at udgøre en Jurisdiktion, medens Byen tidligere ikke havde været forbundet med Landet.

C. Str.

Møllegade.

HUNDREDEMANDSFORENINGENS JULETRÆ

Denne lille skildring, der har stået som kronik i "Stubbekøbing Social-Demokrat", er skrevet af afdøde skoledirektør Hans Sejerholt, hvis far var pedel Fr. Petersen, af os drenge altid kaldet "Motor-Fre'rik", og hvis mor kun gik under navnet "Kesten".

Hans Sejerholt var oprindeligt typograf, men blev senere lærer og endte sine dage i Århus, hvor han i mange år virkede som skoledirektør.

-o-o-o-

I halvfemserne havde altså ingen mand af arbejderklassen sæde i byrådet. Stubbekøbing talte som nævnt 1600 sjæle, og når jeg nu i tanken ser ud over min barndomsby, må det erkendes, at kun ret få af dens daværende arbejdere turde anses for tjenlige til at bestride et byrådsmandat. Tanken lå dem i øvrigt næppe nær. I stedet kårede de sig en talsmand blandt den jævne del af "de store", og valget faldt på pottemageren i den rummelige gård på det vestre hjørne af Farverstræde og Møllegade. Hans officielle navn var lervarefabrikant Hasforth-Larsen, det velbevarede brede ansigt med fippen mindede noget om en kats, over hans

korthalsede korpus var udbredt megen ro og værdighed.

Pottemageren var småmandens ven. Det blev slået fast i de lave stuer. Ved byrådsvalg hed det det samme. Pottemageren dokumenterede det selv.

Hvert år, når Hundredemandsforeningen holdt juletræ på "Grønsund", kom der fra ham en svingfuld kasse med julegaver - en spølkum til hver eneste unge. Og bedst som dansen gik om træet, trådte den værdige mand ind i salen, ledsaget af sønnen Robert i stivet matroskrave, og så fremførtes det årlige ritual. Med alarm blev der klappet af og påbudt stilhed. Søren Stenhugger, der bevæbnet med et langt hult rør hidtil havde varetaget udpustningen af nedbrændte lys og endnu var delvis ædru, holdt derpå tale, i hvilken han indskærpede de små barnlige sjæle og vordende vælgere, at her stod de over for småmandens ubestikkelige ven. Hvad man på Sørenes opfordring råbte hurra på, og så gik dansen igen.

ET RIGT LIV !

Gurli Jacobsen har den 6. okt. 1986 besøgt Inger Andersen, født Andersen den 25. juni 1907 og optaget følgende bånd:

Jeg er født på Rode Mark i Vestergaards hus, men boede kun der, til jeg var 3 måneder gammel. Familien flyttede derefter til Maglebrænde, til et gammelt hus på Fjeldstrupvej, kaldet Fiskerhuset, men kort efter købte min far huset her, kaldet "Magleblik", hvor jeg har boet siden.

Efterhånden fik jeg 5 søskende, men aldrig mere end 3 på een gang, de døde som små af dårlige lunger. Min ældste søster døde 7 år gammel, senere døde en lille på kun 2 måneder og tilsidst døde en lillebror på 2 år. Men trods al sorgen, levede vi et godt liv, men det var småt, men det tænkte vi ikke nærmere over dengang. Daglønnen var lille, jeg husker fars pung altid lå oven på klokken og

der var altid penge i. Min far var landarbejder og hjalp rundt på gårdene. Desværre døde far af spansk syge, kun 39 år gammel i 1919.

Min mor var nærmest invalid, hun havde dårlig ryg efter en fødsel, hun kunne ikke bukke sig og tage strømper og sko på, det har vi børn altid måttet hjælpe hende med. Efterhånden blev hun lam i ryggen og blev lagt i gips fra armene og ned til hoften, det gik hun med i et år, så blev det skiftet ud, hvorpå der atter gik et år, det var meget strengt. Vi børn måtte hjælpe med alt hjemme, hun kunne kun sidde på en stol og røre i gryden, så der var meget lidt frihed.

Jeg var 12 år gammel, da min far døde og den ældste, og det var meget små kår vi havde. Mor fik 7 kr. om ugen af kommunen i understøttelse, det skulle hele familien leve for, det var ikke nemt, men vi kom aldrig sultne i seng. Jeg husker vi havde en andenlærer, der hed Petersen og en lærer, der hed Jens Jensen, de samlede penge ind til mor, det blev til 700 kr., som blev sat ind på en bankbog, og kun rentepengene blev brugt til mad.

Jeg kom tidlig ud at arbejde endnu medens jeg gik i skole. Først som barnepige, senere hjalp jeg med høsten og med at samle bær og den slags. Jeg arbejdede bl.a. på en gård i Fribrødre dalen en hel sommer, og det blev belønnet med et læs tækkehalm til mors hus.

Før vi kom i rigtig skole, gik vi i en Pogeskole, ledet af en gammel dame, Ane hed hun, og hun var temmelig skrap, men hun var dygtig. Jeg begyndte 5 år gammel her, og lærte at læse, skrive og regne, desuden syede, stoppede og lappede vi. Derefter kom vi 6-7 år gammel i den rigtige skole, der havde 4 klasser, hvor vi gik to år ad gangen i hver klasse. Her havde vi en gammel førstelærer der hed Skotte, han var der i al min tid. Vi gik kun i skole hveranden dag, det var en streng tid, lærerne var slemme til at gøre forskel på os børn, men det lærte vi at leve med. Vi havde almindelige skolefag, dog ikke gymnastik. Der var evig kamp om karakterer, og vi blev flyttet rundt i klassen her-efter, så der var noget at kæmpe for. Vi havde eksamen en gang om året.

Dengang kunne man komme ud af skolen, når man begyndte at gå til præst, men skolen synes, jeg skulle fortsætte, men det kunne min mor ikke klare, jeg husker, jeg var meget ulykkelig, den dag jeg gik ud af skolen, men jeg måtte jo ud og tjene penge, dog ikke længere væk, end jeg kunne komme hjem hver aften og hjælpe til.

Jeg begyndte at gå til præst i Stubbekøbing hos pastor Eghoff, det foregik i præstegården helt oppe under taget. Selve konfirmationen husker jeg meget tydeligt. Vi kørte fra Maglebrænde i hestevogn til kirken i Stubbekøbing, og om aftenen havde vi en lille sammenkomst med 13-14 mennesker. Gaver fik jeg da også, jeg mindes en halskæde og nogle forklæder.

Hvordan spiste man så dengang? Meget enkelt. Der kom slagterivogn 2 gange om ugen, hvor kødvarer kunne købes, hvis der ellers var råd. Vi havde jo selv i haven grøntsager, vi havde høns og derfra æg, og mens far levede, slagtede vi en gris en gang om året, vi manglede aldrig mad i huset og blev mætte hver dag. En ret vi fik ofte var "skomagerflæsk", det var flæsketerninger med løg og kartofler, der blev svitset på panden. Ved højtiderne var der altid lidt ekstra, men dog ikke så flot som i dag. Til fødselsdag fik vi hjemmelavet lagkage og ekstra god mad til jul.

Jeg mindes ikke vi nogensinde har haft juletræ hjemme, men vi havde juletræ i skolen, hvor vi kunne komme lige fra vi kunne gå.

Her fik alle børnene chokolade og en slags snegle til. Bagefter fik vi blandede bolcher, æbler og appelsiner.

Vi var alle pænt klædt, da mor jo var en meget dygtig syerske, hun fik meget aflagt tøj foræret, som hun syede om til os, så vi var vel nærmest de mest velklædte børn i Maglebrænde.

Jeg kom ud at tjene, først på "Toftegård" i Falkerslev hos gdr. Nielsen, som lige havde mistet sin kone. Hans yngste dreng var endnu i barnevogn. Hans svigerinde Kristine var husbestyrerinde, hun var meget rar og dygtig. Men der var meget at lave, tidligt op om morgenen og med ud og malke og bagefter med i huset hele dagen, lave havearbejde, med i høstarbejdet, luge roer og meget mere. Jeg husker, jeg tjente 75 kr. den første sommer, jeg købte blandt andet en cykel til 35 kr. og noget stof til en kjole, som min mor syede og et par sko og så fik jeg en fin hat med lilla stof og blomster, du kan tro jeg var smart. Indtil jeg fik cyklen, måtte jeg jo gå hver dag fra Maglebrænde til Falkerslev og hjem om aftenen, det blev jo til 2 x 3 km hver dag, så da jeg først fik cyklen gik det nemt.

Efter et års tid kom jeg til Harens i Alkestrup, det var en virkelig god plads. Der var også meget arbejde, da der var mange børn, men vi lærte virkelig meget, da konen var meget dygtig. Vi fik lært at brygge øl, slagte, bage, passe børn og lave havearbejde. Vi havde kun fri hveranden søndag. En dag kom jeg galt afsted med mælkejungerne, jeg fik hånden i klemme, fik den lagt i gips i

2 x 6 uger, men det blev ikke bedre. Jeg rejste med husbond til København, da jeg skulle have en erstatning fra Ulykkesforsikringen.

Inger Andersen fortalte lidt om gårdens indretning. Der var indlagt vand i bryggerset, hvilket var ret sjældent. De havde også en vaskemaskine, som man vippede frem og tilbage med og en meget stor gruekedel. Efter bryggerset kom et mindre køkken med bord og hjørneskab og et meget stort komfur, og underneden var der kælder til øltønder og andet, der skulle holdes koldt. Efter køkkenet kom børneværelset, hvor 4 af børnene sov, og herefter en mindre opholdsstue. Så fulgte husbond og kones soveværelse med en lang gang og et gæsteværelse. Der var også en havestue med pæne møbler, og til sidst en stor sal med hvidskuret gulv.

Inger Andersen fortalte om slagtninger, om at lave rullepølse, medister, plotmad = fedtegrever, blodpølse, hvidpølse og mange andre spiser.

Vaskedagen var streng med de mange børn i huset, der blev vasket hver 3. eller 4. uge, der blev brugt sæbe, soda og blånelse, og tøjet skulle rulles, stryges og ordnes. Gulve og køkkenborde blev skuret med en halmvisk og bøgetræs-
aske.

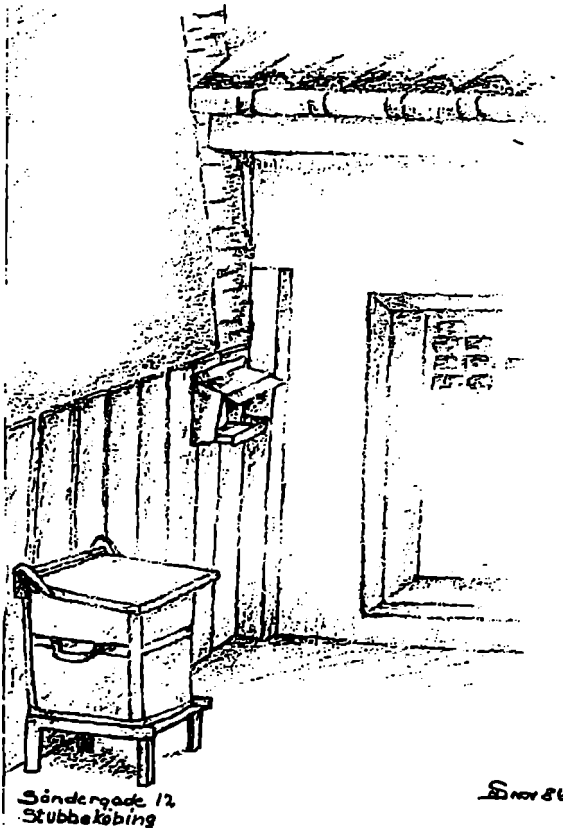
Så fortalte Inger Andersen om sin mand, Ejnar, som var hendes fætter. Hans forældre boede i Vejringe. Han tjente på samme gård og så begyndte vi at komme sammen, helt fra konfirmationsalderen. Han var med til min konfirmation sammen med sine forældre. Efterhånden som årene gik, kom han hjem hos os og hjalp med haven og andet, og da jeg blev 21 år, blev vi gift.

Min mor blev stadig dårligere og dårligere og kom ofte på sygehuset. Men der var ikke noget de kunne hjælpe hende med, og kun 52 år gammel døde hun efter et helt livs sygdom.

Ejnar og jeg har arbejdet hele livet med mangt og meget, men mest på herregårde, som Dalbygård og Skørringe. Jeg husker vi dengang ved tærskearbejdet fik 4 kr. for at arbejde fra 6 morgen til 6 aften og 25 øre for en overtime, som vi nærmest sloges om at få. Senere fik vi Iskiosken her i Maglebrænde, som vi havde i 30 år, så blev Ejnar graver ved kirken, det arbejde havde han i 27 år. Selv har jeg prøvet næsten alt, jeg har haft systue, børnehave, været kogekone, hjemmehjælper og medhjælp for graveren.

Hun ender sin tankevækkende beretning med disse ord:

Jeg har haft et meget, meget rigt liv.

Lærer H.P.Hansens Erindringer.

I 1918 kom jeg til Falster, som vikar for den syge førstelærer R. Jensen ved Vejringe skole. Han søgte en vikar, og som sådan prøvede jeg på at gå i hans erfarne spor. - Men på sommeren døde den afholdte mand. Andenlærer H.Fr.Olsen konstitueredes nu som førstelærer, og jeg blev vikar i hans embede. Langt ud på efteråret kaldtes lærer Olsen som førstelærer.

Jeg var imidlertid nået så vidt, at jeg kunne opfylde lovens bestemmelser m.h. til alder og anciennitet. Jeg søgte derfor embedet som andenlærer, blev enstemmigt indstillet og blev kaldet.

Mine vandreår var nu til ende. De havde strakt sig over 2 1/2 år. Det var en kendsgerning, at adskillige unge lærere den gang ofte var 5-6 år om at få skrabet 2 års praksis sammen.

Jeg kunne derfor prise mig lykkelig. - Og så sandelig: Jeg gjorde det!

FAST ANSÆTTELSE - ÅRENE PÅ FALSTER

Jeg var altså "gået ind til den evige hvile" som en mand udtrykte det om sin søn, der var blevet ansat ved postvæsenet.

På mit kaldsbrev som andenlærer ved Vejringe skole i Aastrup kommune på Falster stod, at "Ansættelsen beregnes fra den 1. januar 1919, og den kaldede vil have at tiltræde Embedet inden den 14. i samme Maaned." - Videre: "Thi skal han med samvittighedsfuld Troskab og Flid varetage dette sit Embede, føre et kristeligt og ustraffeligt Levned samt holde sig de ham vedrørende Love og Forskrifter efterrettelig".

Så vidste jeg, hvad jeg havde at rette mig efter - og det er til alle tider rart! -

I den af biskoppen over Lolland-Falster stift, Caspar Fr. J. Wegener, udstedte kollats erklæredes jeg at "være ret beskikket i det nævnte Embede". Herligt at vide dette!

Sognepræsten, senere provst, Ove Degenkolw, skulle ifølge kollatsen "i Kirken eller paa anden efter Forholdene højtidelig Maade indsætte mig". Han skulle ved denne lejlighed bl.a. "oplæse hans(mit) Kaldsbrev samt denne min Kollats og derhos anbefale ham til god Modtagelse i Menigheden og i Skoledistriktet, saa at man ikke alene antager og erkender ham som ret og lovlig beskikket Skolelærer, men ogsaa beviser ham den Agtelse og yder ham den Støtte, som hans Embede og Arbejde fortjener og behøver".

Denne indsættelse formedes smukt og højtideligt fra præstens side. Han blev senere min gode ven og velynder.

Jeg havde iøvrigt den store glæde fra første til sidste dag i Vejringe skole ogsaa fra befolkningens side at mærke, at de to prærogativer - "agtelse og støtte" - fulgte både min person og min gerning i skolen.

Hér må jeg indskyde et intermezzo - et ikke uvæsentligt i den fælles tilværelse.

I ca. to år havde min kære Valborg og jeg været forlovet. Nu var vi i stand til at "sætte fod under eget bord". Hun var 26 år, jeg godt 25. Begge fandt vi det naturligt at indgå ægteskab med hinanden.

Den dag kom, vi havde set hen til med forventning og glæde. Det var Helligtrekongers Dag, 6. januar 1919. Der viste sig dog en lille sky for solen. Om formiddagen ringede præsten i Hvedstrup til bagermester Andreasen i Fløng og forespurgte, om der var kommet en attest fra undervisningsministeriet. "Næh! Det var der ikke!" Da den var en betingelse for vielsen, måtte den fremskaffes. Brylluppet blev derfor udsat en time, til kl. 15, og jeg måtte sporenstregs af sted til København, hvor jeg i ministeriet fik den fornødne attest, som ved en fejltagelse ikke var afsendt.

Så var det formelle i orden, og til den nyansatte tid holdt Christian Brødkusk (Mortensen) for døren i bagergården med charabancen, forspændt to vælige og prægtige heste.

På vognen var i første omgang min mor, bror Christian og jeg. I næste fulgte bruden samt hendes forældre. Forlovere var bagermester Andreasen og bror Christian.

Bruden var i lang, hvid kjole og slæbende slør, - sød og mild som altid. Jeg i kjole og hvidt. Følget bestod af 25-30 af familien og dens nærmeste venner.

Efter præludiet og "Jert Hus skal I bygge" talte pastor J.P.Jepsen smukt og inderligt og foretog vielsen. Herefter blev sunget "Det er saa yndigt at følges ad" og til slut "Kærlighed fra Gud". - En epoke var fuldbyrdet.

Bryllupsmiddagen indtoges af pladshensyn i selve bageriet. Intet var sparet. Taler blev holdt, og sange lød. Alt var festligt - til langt ud på aftenen. -

De to, der var mest glade og lykkelige, var dog uden tvivl min højt elskede Valborg, min brud, og jeg. Hvor holdt vi dog af hinanden - og vedblev hermed, til vi med sorg måtte skilles.

Jeg véd, hvad godt og kærligt hun har sagt til og om mig - fortjent eller ufortjent. Det ligger dybt gemt i min bevidsthed, og dér bliver det liggende i min sjæls arkiv.

Men jeg véd så sandelig også, hvad jeg har at sige om hende, og dét skal frem i lyset:

I mere end en menneskealder var hun min elskede, trofaste, i alle forhold forstående og hjælpsomme hustru. Hendes flid, dygtighed og gæstfrihed var uden lige. Vi kunne lé sammen, og vi kunne græde sammen. Vore hjerter var som eet. - Hun var den gode fé i livsløbet og forstod på naturlig måde at anslå de strenge, der skaber fred og rytme. Et fint og kultiveret menneske havde jeg ved min side - ved højtid som i dagligdagen.

Begge holdt vi os nær til og havde den fulde forståelse af, at varig fordragelighed og lykke i ægteskabet er rigtigt analyseret og manifesteret biskop Harald Ostenfeld i følgende:

Enighed i det væsentlige,
frihed i det uvæsentlige -
kærlighed i alt.

Der er en lykke ved livet,
som ikke vendes til lede:
Det at du gleder en anden,
det er den største glede.

Der er en sorg i verden,
 som ingen tårer kan lette:
 Den at det var for sent,
 da du skøjnte dette.

Arnulf Øverland.

Dagen efter brylluppet rejste min kære lille hustru og jeg til vort fremtidige hjem i Vejringe skole på Falster.

Til vor bolig var i forvejen bragt de i Stubbekøbing bestilte nødvendigeste møbler. Vor bolig over skolestuerne bestod af to store værelser og køkken samt loftplads.

Vi blev just ikke modtagne af nogen med vin og kransekage, og alt var koldt og ret uhyggeligt ved ankomsten. Det var ved juleferiens slutning, og ingen var hjemme på skolen. Men vi tog alt i "strakt arm" og oplivedes af den varme, der gensidigt strømmede fra vore hjerter.

Nogle dage senere var alt bragt i den skønneste orden af den energiske og dygtige unge husmoder. Og det skal til hendes uvisnelige ære siges, at vi fik et dejligt hjem i de år, vi boede i Vejringe.

Lønmæssigt set var det ikke en sinecure-post at være andenlærer den gang. Efter lærernes lønlov var den normerede gage 800,00 (otte hundrede) kr. om året, 66,67 kr. pr. måned. Hertil kom fri bolig + brændsel og en ret god have. Men alligevel! "Ikke meget" vil man i vor tid sige. Nu må forholdet naturligvis ses i relation til tidens leveomkostninger og ret beskedne krav.

Det var derfor godt for os, at Valborg havde en udpræget økonomisk sans - og vel at mærke uden i noget som helst at være smålig. Men hun forstod "med fem brød og to små fisk" (Math. 14,17) at mætte mange - og endda få noget til rest. Så alt gik tåleligt, og egentlig daglig mangel på noget kendte vi ikke. Men de store sus måtte der gives afkald på. - Det hjalp dog noget, at kommunen et par måneder senere bevilgede et personligt tillæg på 200,00 kr.

Vejringe skole var en efter den tids forhold almindelig landsbyskole. Vi var to lærere + en håndgerningslærerinde. Der var ca. 140 elever, fordelt i fire klasser, og vi havde fagdeling.

Som førstelærer fungerede den tidligere andenlærer, H.Fr.Olsen. Han var et vel afbalanceret menneske og en dygtig lærer. Dertil kom, at han var i besiddelse af en udmærket sangstemme, baryton. Han rejste nu og da til København og tog uddannelse hos koncertsanger Anders Brems. En tid faldt hans tanker på operaen, men han "blev ved sin læst", til han 1958 tog afsked fra skolen. Forinden lod han bygge hus i Vejringe, hvor han ville nyde sit (velfortjente) otium. Dette varede dog kort. 1960 døde han, 70 år gammel. - Han var ugift og havde sin søster til at bestyre huset.

Dagen efter ankomsten til Falster var ferien forbi, og jeg tog fat i mit nye embede som fast ansat lærer. Det var slut med vikartidens zigøjnerliv.

Vel havde og følte jeg et ansvar over for de skiftende børn og klasser, jeg da havde. Men jeg vidste, at jeg ville føle det dobbelt nu, hvor jeg erkendte, at belæring og personlig påvirkning over for samme børn ville strække sig over flere år - måske hele deres skoletid. Meget kunne udrettes og oprettes, men også meget kunne ødelægges hos disse små mennesker, om jeg fejlede i bestræbelserne for at nå det mål, jeg havde tænkt mig.

Må jeg i forbindelsen ansvar bemærke følgende:

Der føres megen letsindig tale om ansvar, hvor meningen blot er den, at man er villig til at tage følgerne af sine handlinger, hvilket man iøvrigt tvinges til - i særdeleshed, hvis handlingen er strafbar.

Ansvar er noget andet og mere. For at kunne bære et ansvar kræver det en etisk holdning til handlingen.

At tage følgerne af sin handling vil ofte sige eller være en form for at dække over en ansvarsløs handling.

Ansvar i etisk forstand rækker langt videre. Det er ikke noget, man har ret til at have.

Ansvar er noget, man modnes til at erkende og optage i sin personlighed. Kun den voksne - og jeg taler ikke om den voksne som af en vis aldersgrænse - kun den voksne, det modne menneske, kender begrebet ansvar og har mulighed for at handle derefter.

Det mål, jeg fra starten havde sat mig, skulle stå som en lysende stjerne fremover. Det nærmede sig i øvrigt det, der indledte Skoleloven af 1814 - uden at være forældet: "Vi skal lære den opvoksende Ungdom betimeligen at kende, hvad enhver skylder Gud, sin Næste og sig selv, og hvorledes enhver ved retteligen at bruge sine Evner og Kræfter kan blive gavnlige for Borgersamfundet".

Men sætter man et mål, må man logisk også klargøre sig midlerne, der skal til for at nå målet.

"Med Kundskab og Kærlighed bygger man Landet op", skrev Anatole France. - Ad samme veje opnår en (god) lærer at "bygge sine elever op", "så de kan få muligheder, blive i stand til at "bygge deres land op": hver på sin vis, i sin stilling og på sit sted - for hele livet! -

"Non scholae, sed vitae discimus", d.e. Vi lærer ikke for skolen, men for livet. (Seneca).

Et af de bedste midler i undervisningen - men vel navnlig i opdragelsens - tjeneste så (og sér!) jeg i den magt og betydning, der ligger i bestræbelserne for at vise det gode eksempel. Jeg fandt (og finder!) styrke og sandhed af stor værdi i det gamle ord: "Skik dig saa i dine Børns Nærværelse, som de skal skikke sig i din Fraværelse!"

Den drivende kraft fremstod spontant gennem lysten til gerningen, pligtens bud og "følelsen af kald", der fører gennem alle genvordigheder". (Knud Rasmussen)

Jeg var glad for skolen og dens elever. - Snart fandt jeg inden for de fag, jeg skulle undervise i, en fast metodik og systematik, der viste sig at være frugtbringende. Den holdt jeg derfor stærkt på. Kort: Jeg havde "fundet melodien!"

I sine "Erindringer" skriver grev C.D.Reventlow bl.a.: "Lektier havde vi nok af, men Hjertet blev forsømt og Forstanden blev ikke udviklet."

Jeg indrømmer: Også mine elever havde lektier for - og tilføjer: de skulle kunnes - men ikke flere end forstanden samtidig kunne komme til udvikling. Det skal dog siges: Hjertet blev aldrig forsømt, og smilet lyste som regel over klassen.

I maj måned 1919 havde vi bispevisitats ved biskop Wegener. - Jeg kan naturligvis ikke huske de forskellige opgaver og spørgsmål, der blev givet eller stillet til mig. Kun husker jeg, at biskop Wegener sagde: "Unge mand, vil De tage "Det sjette Bud" med klassen. Skulle "den unge mand" selv have valgt, var det sikkert blevet et af de andre. Der er som bekendt ti at vælge mellem. Jeg tænkte mig om et øjeblik, og så tog vi fat. Alt må dog efter udtalelser til pastor Degenkolw på et senere tidspunkt være forløbet nogenlunde, for biskoppen havde udtalt sig meget anerkendende om "den unge mand".

Dagen sluttede med fin middag i præstegården med biskoppen. som et elskværdigt og behageligt midtpunkt.-

"Den største stund, vor slægt har kendt" (Dr. Kaper) oplevedes i sommeren 1920. Det var Genforeningen med Sønderjylland.

Mange havde gennem de forgangne tider ventet og håbet på at opleve denne retfærdighedens fuldbyrdelse, selv om § 5 (1866) var slettet.

Men " - vist skal du hente, kun ved at vente, kun ved at vente vor Sommer ind." (Brorson).

Håbet holdt sig levende om den dags komme, hvor man af fuldt hjerte kunne synge med Bj.Bjørnson:

Alt, hvad Fædrene har kæmpet,
Mødrene har grædt,
har den Herre stille læmpet
saa vi vandt vor Ret.

Dagen kom, 10. juli 1920 red kong Christian den 10. på sin hvide hest over den grænse, der havde adskilt Tyskland og Danmark siden ulykkesåret 1864:

Sønderjylland vundet -
 det er (var) Kampens Maal!
 Fr. Paludan-Müller.

Og nu var målet nået:

Det lyder som et Eventyr,
 et Sagn fra gamle Dage:
 En røvet Datter, dybt begrædt,
 er kommet frelst tilbage! -
 Hil dig, vor Moders Øjsten,
 i Nutids-Morgenrøde!
 Henrik Pontoppidan.

For alle, som med mere end af navn kaldte sig danske, brændte dagen og begivenheden sig så fast i bevidstheden, at den aldrig glemmes!

I Vejringe skole mindedes vi (naturligvis) med samtlige elever dagen på festlig vis: en understregning af dens glædelige art og store betydning for land og folk.

Derfor er lidt om højtidsstunden også medtaget hér.

I de år, vi boede på Falster, lærte vi en mængde mennesker at kende. Som en gammel eg i skoven stod provst Ove Degenkolw i Moseby. Som sognepræst for Aastrup sogn var han altså vor.

Jeg tror ikke, der siges for meget, når jeg påstår, at han var et af de klogeste mennesker, jeg har kendt. Han var dertil en fin og kultiveret mand. Og han viste disse egenskaber på flere måder, bl.a. ved sit gode hjertelag, der altid førte en strøm af varme og kærlighed til andre.

Personlig bragte han meget, der har været en hjælp i min gerning som i min omgang med og forståelse af andre mennesker.

Da provstens havde været i sognet i 25 år, samledes beboerne til en festlighed for og med dem. Der var naturligvis skrevet en del sange til brug ved lejligheden. Et af versene lyder således:

Tak til Provsten lyde for Tiden, som svandt hen.

Vi ofte kom til Provsten og altid som til Ven.

Tak for hvert venligt Haandtryk og hvert et Trøstens Ord, som mildnede vor Smerte, naar Sorgen den var stor.

Denne kollektive TAK vil jeg gerne ledsage med min allervarmeste.

Moseby præstegård er kendt viden om for sin ælde og sin skønhed. En portoverligger med årstallet 1596 angiver formentlig opførelsesåret. 1770 fik den dog en grundrestaure-ring og antog da sin nuværende skikkelse!

Præstegårdshaven, 3,3 ha, blev anlagt i sidste fjerdedel af det 18. århundrede som et typisk eksemplar af tidens "stemningshaver" med allehånde snurrepiberier. I årene omkr. 1820 udvidedes haven til det dobbelte, og den blev af den daværende præst, J.H.Smidth, der er kendt som botaniker, forsynet med talrige sjældne planter. Haven, der stadig er en seværdighed, rummer bl.a. en ca. 20 m. høj *Fagus purpurea* (Blodbøg), en ca. 25 m *Acaer dasycarpum* (Løn, var frugter) - o.m.fl.

Vi holdt begge af den livlige og gæstfrie befolkning og færdedes meget blandt den - til tider for meget!

Ved forårs- og efterårs-konfirmation skete det ret ofte, vi blev inviteret ud 4-5 aftener på en uge - et par uger i træk. Mellem disse fester kom så guld- og sølv-bryllupper, runde eller trekantede fødselsdage o.m. andet.

Tit - næsten altid - trak festen ud til et godt stykke ind i de små timer. "Dagen derpå" kunne derfor være ret streng. Men hertil kom, at vi næsten altid måtte gå - uanset, hvordan vejret var og uden hensyn til strækningens længde. Det var jo, før bilerne var kendt og anskaffet af nogen betydning. -

Med skolearbejdet gik alt godt og tilfredsstillende. Jeg havde haft den meget store lykke i livet at være "kommet på den rette hylde". - Om vinteren deltog jeg i aftenskolens undervisning, der som regel betaltes med et par kroner i timen - og en gave fra eleverne ved afslutningen. Men jeg holdt af arbejdet blandt de unge. - Derfor havde jeg også - efter opfordring - timer på Teknisk Skole i Stubbekøbing, ca. 2 km fra Vejringe. Timelønnen var 1,50 kr. Dog! Arbejdet i sig selv betød en løn for mig. -

Jule- og sommerferien var min kære lille Valborg og jeg - når jeg kunne det - i Fløng eller Sonnerup. Jeg tilbragte dog de fleste år sidstnævnte ferier på kursus af en eller anden art på et eller andet sted i vort land.

Begge havde vi erfaret, at

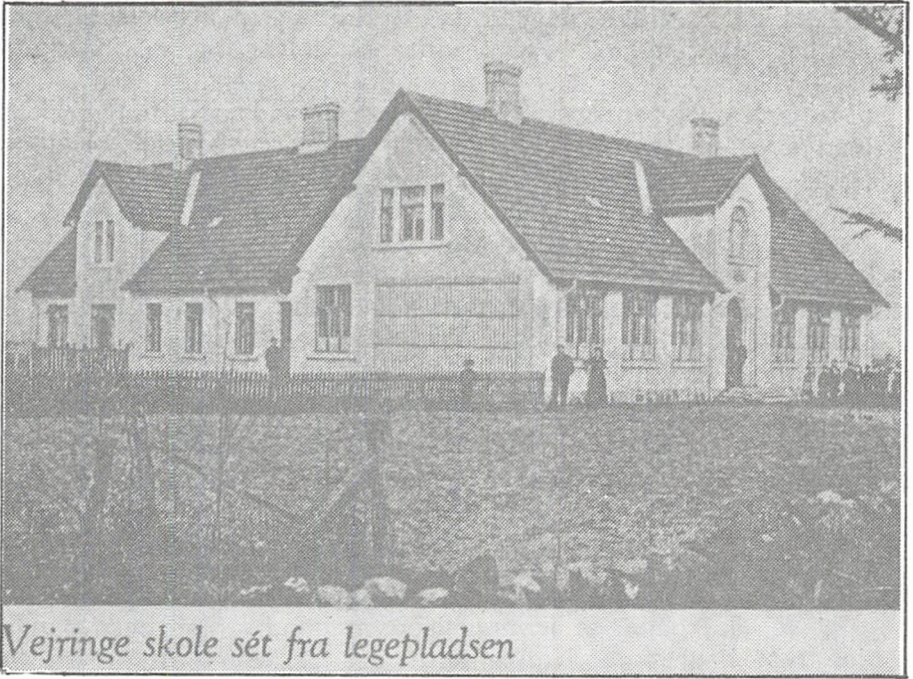
"- som Aarene randt,
saa's det: Baandene bandt."
(I øvrigt også, at "Kræfter fødtes
for Kræfterne, som svandt").

J. Ottosen.

Ja, båndene i vennekredsen bandt. Men også dengang kendtes begrebet avancement og ønsket om større løn, selv om en ny lønlov af 1920 havde bragt en betydelig bedring i sidstnævnte forhold. For Valborgs vedkommende gjorde også et ønske om at komme tilbage til Sjælland sig gældende. Hun led desværre - navnlig de første par år - stærkt af hjemvé.

Kilder: En landbydegns erindringer gennem 1900-
årstallet".

H.P. Hansen

Lykkelige år

HUN TOG HANS JOB

Af Lise Nørgaard.

Først købmandsdatter, så købmanskone
og nu købmand på sin mands plads i
en stor virksomhed i Stubbekøbing.

Lediggang er roden til alt ondt,
især for kvinden, der bliver alene,
siger Ella Bronnée - med 11
timers arbejdsdag.

Købmandsgården er et par hundrede år gammel, huset ud mod gaden er langt og lavt, gult med bindingsværk og hvide vinduer. Det adskiller sig fra de fleste lignende bygninger på Stubbekøbings hovedgade ved at være restaureret og vedligeholdt med nænsom hånd. Her er ingen moderne teak-træsdøre eller funkisvinduer i bindingsværket, selv gardinerne bag privatens vinduer er i stilen, af hvidt mol, der danner en luftig ramme om forårsblomster i fine urtepotter. Bag denne smukke facade bor Ella Bronée, når hun ikke er bag husets to største og første vinduer, der bugner på gammeldags manér og samtidig åbner udsigten til den store moderne kolonialbutik.

SØNNERNE VILLE VÆRE NOGET ANDET

Ella Bronée har levet hele sit liv i og omkring en sådan butik. Hendes far havde en købmandsgård i Frederiksværk, og hendes mor fortalte jævnligt de to døtre, at de aldrig skulle indlade sig på at ægte en købmand. For så var de fanget af miljøet.

Ingen af døtrene lod sig afskrække. De valgte hver en købmand, og siden 1932 har Ella Bronée, der nu er 57 år, været frue i købmandsgården på hovedgaden i Stubbekøbing. Da hendes mand døde i november, valgte hun at blive. Hun tog hans plads, ikke blot bag disken, men også i kontoret ved siden af butikken.

- Helt uforbedret var jeg ikke, siger hun, jeg har aldrig været i købmandslære, men man kan vist godt sige, jeg har lært faget efter naturmetoden. Jeg har hjulpet min mand, og jeg kunne ikke undvære livet i dette hus, så det kom helt af sig selv, at jeg førte forretningen videre. Jeg har to sønner, men de har valgt andre fag, den ene er manufakturmand, den anden er i bilbranchen. Vi har aldrig lagt pres på dem, de skulle ikke for enhver pris overtage forretningen. Hverken min mand eller jeg var sentimentale i den retning, det nytter ikke at træffe bestemmelser for sine børn, det kommer der ikke noget godt ud af.

- Er forretningen et slægtsfirma?

- Den var et slægtsfirma, indtil 1932. Tre generationer havde haft købmandsgården her, men så blev tredje generation offer for vanskelighederne i trediverne og gik fallit. Vi kom hertil og begyndte helt forfra med at bygge virksomheden op igen. Det var en meget stor ejendom, den gik helt ned til stranden, men vi syntes efterhånden, at grunden blev for stor. Haven var uoverkommelig, og de kartofler, der voksede i den nederste ende, blev meget dyre.

Vi solgte en grund fra til roklubben, men vi har stadig gården med toppede brosten og bygningerne ved siden af og en gårdhave, der er lukket af blåregn i sommermånederne. Og så en stor, ugenert baghave, der er helt lukket af plankeværk. Det er sådan, man endnu kan bo, når man har forretning i en mindre provinsby. Vi var meget heldige, da vi valgte Stubbekøbing. Jeg kunne slet ikke tænke mig at flytte andre steder hen, også derfor var det let for mig at beslutte at føre firmaet videre.

Fårene drives
forbi forretningen.

HUN TOG HANS JOB

Af Lise Nørgaard.

Først købmandsdatter, så købmandskone
og nu købmand på sin mands plads i
en stor virksomhed i Stubbekøbing.

Lediggang er roden til alt ondt,
især for kvinden, der bliver alene,
siger Ella Bronnée - med 11
timers arbejdsdag.

Købmandsgården er et par hundrede år gammel, huset ud mod gaden er langt og lavt, gult med bindingsværk og hvide vinduer. Det adskiller sig fra de fleste lignende bygninger på Stubbekøbings hovedgade ved at være restaureret og vedligeholdt med nænsom hånd. Her er ingen moderne teak-træsdøre eller funkisvinduer i bindingsværket, selv gardinerne bag privatens vinduer er i stilen, af hvidt mol, der danner en luftig ramme om forårsblomster i fine urtepotter. Bag denne smukke facade bor Ella Bronnée, når hun ikke er bag husets to største og første vinduer, der bugner på gammeldags manér og samtidig åbner udsigten til den store moderne kolonialbutik.

SØNNERNE VILLE VÆRE NOGET ANDET

Ella Bronnée har levet hele sit liv i og omkring en sådan butik. Hendes far havde en købmandsgård i Frederiksværk, og hendes mor fortalte jævnligt de to døtre, at de aldrig skulle indlade sig på at ægte en købmand. For så var de fanget af miljøet.

Ingen af døtrene lod sig afskrække. De valgte hver en købmand, og siden 1932 har Ella Bronnée, der nu er 57 år, været frue i købmandsgården på hovedgaden i Stubbekøbing. Da hendes mand døde i november, valgte hun at blive. Hun tog hans plads, ikke blot bag disken, men også i kontoret ved siden af butikken.

- Helt uforbedret var jeg ikke, siger hun, jeg har aldrig været i købmandslære, men man kan vist godt sige, jeg har lært faget efter naturmetoden. Jeg har hjulpet min mand, og jeg kunne ikke undvære livet i dette hus, så det kom helt af sig selv, at jeg førte forretningen videre. Jeg har to sønner, men de har valgt andre fag, den ene er manufakturmand, den anden er i bilbranchen. Vi har aldrig lagt pres på dem, de skulle ikke for enhver pris overtage forretningen. Hverken min mand eller jeg var sentimentale i den retning, det nytter ikke at træffe bestemmelser for sine børn, det kommer der ikke noget godt ud af.

- Er forretningen et slægtsfirma?

- Den var et slægtsfirma, indtil 1932. Tre generationer havde haft købmandsgården her, men så blev tredje generation offer for vanskelighederne i trediverne og gik fallit. Vi kom hertil og begyndte helt forfra med at bygge virksomheden op igen. Det var en meget stor ejendom, den gik helt ned til stranden, men vi syntes efterhånden, at grunden blev for stor. Haven var uoverkommelig, og de kartofler, der voksede i den nederste ende, blev meget dyre.

Vi solgte en grund fra til roklubben, men vi har stadig gården med toppede brosten og bygningerne ved siden af og en gårdhave, der er lukket af blåregn i sommermånederne. Og så en stor, ugenert baghave, der er helt lukket af plankeværk. Det er sådan, man endnu kan bo, når man har forretning i en mindre provinsby. Vi var meget heldige, da vi valgte Stubbekøbing. Jeg kunne slet ikke tænke mig at flytte andre steder hen, også derfor var det let for mig at beslutte at føre firmaet videre.

Fårene drives
forbi forretningen.

- Så er det også en fordel, at personalet er det samme som i min mands tid, det er en stor hjælp med gode folk, især i dag, hvor det kan være svært at få unge medhjælpere, der har lært tilstrækkeligt. Det bliver vanskeligere og vanskeligere, fordi de moderne selvbetjeningsbutikker gennemgående er dårlige læresteder. Der skal bare stilles færdigpakkede varer op, og så skal der tælles sammen ved kassen. Det giver ikke tilstrækkelig varekundskab, så det er svært at få rigtig dygtige unge mænd - også på grund af manglen på arbejdskraft.

- Hvorfor ikke søge dygtige unge kvinder og også gøre branchen til et kvindefag ?

- Ja, nu er det jo mit fag, og sådan set kan det klares af kvinder. Der skal ikke slæbes så meget mere, brændselssække og den slags bliver der færre og færre af, selv ølkasserne fås nu i lettere formgivning. Men når jeg personlig alligevel er betænkelig ved at tage kvindelige lærlinge, så skyldes det ikke bare fordomme, det er også fordi der trods alt stadig er varepartier, der skal slæbes. Og en del af dem er for tunge for kvinder. Den slags går jeg selv udenom, og det må en af de tre mænd tage, og det er, hvad det er. Men hvis vi nu var to kvinder og to mænd, så gik det ud over balancen i arbejdet. Men teoretisk kan kvinder godt lære faget, når de blandes tilstrækkeligt op med mandligt personale.

Det med varekundskaben ligger lige så godt for kvinder som for mænd. Det er den mest spændende del af arbejdet og skal jeg nævne en ting, jeg kan lide fremfor alt andet, så er det at have med kaffesalget at gøre, både at finde frem til den rigtige blanding og at sælge kaffen. Det er sådan en fin vare, der stiller sine krav til købmanden, og som det så til gengæld er godt at handle med.

Færdigmad - nej ikke hos mig

- Er De Deres egen bogholder ?

- Ja, jeg overtog regnskabet, da min mand var

Bronnée
Rasmussen.

død. Og så har jeg selvfølgelig en revisor. Jeg kan godt lide at sidde med tallene efter fyraften, men jeg skal helst have fat i dem straks efter lukketid. Går jeg først en lille tur ind i privaten og klæder om og sætter mig til at slappe af, så kræver det altid overvindelse at gå tilbage til regnskabet.

- Hvor lang er Deres arbejdsdag ?

- Butikken åbner klokken 8, men jeg står op klokken halvsyv for at få tid til en ordentlig morgenmad - og min cerut. Dagen skal starte med manér, morgentimen er det bedste, jeg ved. Når jeg er gået ind i butikken, kommer en dame og ordner huset, og når jeg så er færdig med butik og regnskab henad syv, har jeg fyraften.

- Laver De selv mad ?

- Ja, hvis det efterhånden kan kaldes sådan. I gamle dage før jeg blev alene - blev der lavet masser af god mad her i huset, men det er ligesom man mister lysten, når man er alene. Jeg er vant til at bruge store gryder og dække lange borde. Der er ikke rigtig noget ved at kokkere-re for sig selv.

- Forgriber De Dem så på færdigretterne i konserves-lageret ?

- Nej, så sulten og så doven kunne jeg aldrig blive. Færdigretternes bølge er i det hele taget ikke rigtig kommet til Stubbekøbing, folk her foretrækker stadig at lave maden selv. I det hele taget har husmødrene på disse kanter glimrende varekundskab, og det er endnu en grund til, at det er morsomt at ekspedere dem. De spørger sig for, og man er glad, når man kan svare dem og give dem et godt råd.

- De er ikke selvbetjenings-tilhænger?

- Nej, det kommer aldrig, sålænge jeg bestemmer, og for resten tror jeg heller ikke, det gik med vores kundekreds. Det er også morsomt at tale med turisterne fra campingpladsen om sommeren. De fleste kommer fra hovedstaden, hvor de bor i kvarterer med selvbetjening, og nu nyder de at gå i almindelige forretninger. Måske fordi de har ferie, og at det er et led i afslapningen at købe ind.

- Hvordan slapper De selv af?

- I Weekenden besøger jeg mine børn, svigerbørn og børnebørn, der bor i Næstved. Om aftenen til hverdag hygger jeg mig mest alene. Det er ikke alverden, jeg har af selskabelighed, men jeg savner det ikke, mit behov for at omgås folk opfyldes så rigeligt i dagens løb. Også derfor var det heldigt for mig, at jeg havde forretningen her, da jeg blev ene. Den tanke var uudholdelig, at jeg skulle sidde uvirksom og kikke ud i luften dagen lang. Det er godt for mennesker at have noget at rive i. For kvinder, der pludselig bliver ene, tror jeg virkelig, at lediggang er roden til alt ondt, forudsat at de er arbejdsdygtige. Jeg ville i hvert fald gå til grunde, hvis jeg ikke havde mit arbejde.

Foranstående avisartikel bringes med forfatterens tilladelse.

ÅRSBERETNING FOR 1987.

1987, som nu nærmer sig sin afslutning, har igen været et godt, aktivt år for Lokalhistorisk arkiv for Stubbekøbing kommune.

Vi har nu gennem 2 år haft udvidet åbent i arkivet, nemlig onsdag 10-14 og torsdag 17-19.30, med stigende besøg til følge, så det viser, at behovet er til stede for denne service.

Som nævnt i sidste årsberetning, er vi nu startet på en "rigtig" billedregistrering. Vi er vel kommet gennem ca. 1/4 af vor store billedsamling, så i løbet af et års tid, vil jeg tro vi kan afslutte dette store arbejde, som vil lette arkivets brugere ganske betydeligt, samtidigt med, at det vil skåne vore mange gamle fotografier, idet vi kun behøver at arbejde med kopier.

Bestyrelsen for Lokalhistorisk Forening sammen med undertegnede, har nu afleveret det kommende årsskrift til bogtrykkeren, så det vil udkomme rettidigt ca. 10. oktober 1987.

Årets store og bedste nyhed for arkivet, var vel nok den yderst værdifulde gave arkivet har modtaget, nemlig afdøde fotograf Poul Jensens store samling af glaspladenegativer. Skønsmæssigt andrager samlingen ca. 10.000 glasplader, som indtil videre opbevares omhyggeligt i kælderen på Biblioteket. Så snart arbejdsgruppen for arkivet er færdig med den øvrige billedregistrering, vil vi fortsætte med disse glasplader, et meget stort, krævende arbejde, som sikkert vil tage flere år, det er glasnegativer fra mere end 100 år tilbage.

Sidste år fik vi vort nuværende store lokale delvis indrettet, jeg regner med at få de sidste midler efter nytår, så vi kan afslutte hele denne udvidelse, til gavn og glæde for vore mange besøgende og os selv.

Også i indeværende år har Lokalhistorisk Forening betænkt arkivet, nemlig med de resterende mikrofilm af folketællingslisterne, som nu er komplette sammen med kirkebogskopierne, det er en stor hjælp for vore mange besøgende, som arbejder med slægtsforskning.

Arkivet vil på forskellig vis, arbejde med forberedelserne til 200 års dagen for Stavnsbåndsophævelsen til næste år.

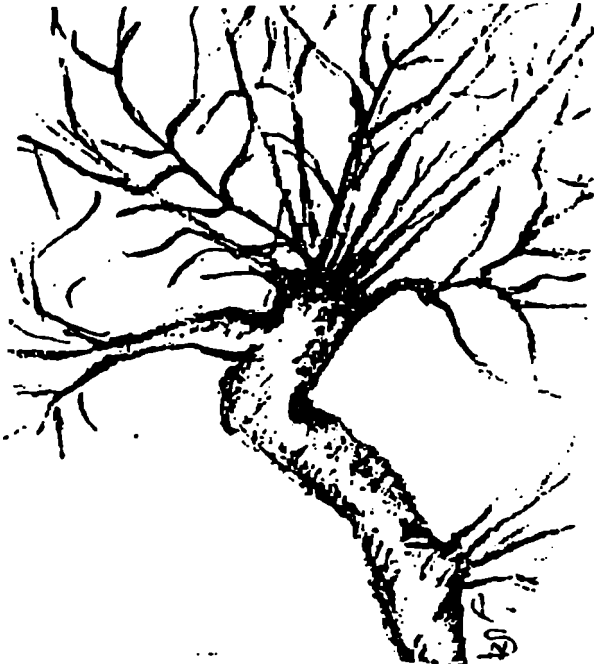
Årets udstilling, som åbner i oktober 87, vil omhandle skolehistorie i vor kommune.

Jeg vil gerne slutte denne lille beretning med en særdeles varm tak til hele arbejdsgruppen bag arkivet, alene kan det ikke løses, ligeledes en stor tak for godt samarbejde med Lokalhistorisk Forening for Stubbekøbing kommune, tak for et godt naboskab til Biblioteket og alle deres medarbejdere, vi er særdeles glade for dette bofællesskab.

Erik Mahnfeldt

leder af Lokalhistorisk arkiv
for Stubbekøbing kommune.

*****

ÅRSBERETNING 1986 - 1987.

Lokalhistorisk forening kan igen se tilbage på et år med medlemsfremgang og mange deltagere til vore arrangementer.

Vi har under Erik Mahnfeldts ledelse set den gamle Stubbekøbing film, ligesom vi også har set og hørt bånd og billeder fra arkivet.

Af foredragsholdere har vi haft arkivar Strange Nielsen, Næstved, cand.mag. Allan Petersen, Nykøbing F., redaktør Verner Hansen, Maribo.

Kirkebesøgene er vi fortsat med. Vi har i år set Horreby og Tingsted kirker.

Til pastor Beder, Horreby og pastor Opstrup, Tingsted, siger vi tak for en god gennemgang af kirkerne.

Naturformidler Sv. Thorsen førte os gennem Østerskoven forbi oldtidsminder, mandskabsrum m.v.

En stor oplevelse - trods myggestik.

Vi har med tak modtaget støtte fra Aastrup Sogns Mindelegat og S.D.S. Gavefond.

Kirkebogskopier og microfilm af mandtalslister for sognene i Stubbekøbing kommune er nu komplet og er allerede meget benyttet!

Årsskriftet 1987 er nu udkommet. Redaktionsudvalget består af Erik Mahnfeldt samt Lokalhistorisk forenings bestyrelse.

Tak til Erik Mahnfeldt for et stort og dygtigt arbejde.

Tak også til alle, som har sendt billeder og artikler til årsskriftet. Enkelte er arkiveret til senere brug. Det er altid godt at have en reserve at trække på.

Kristine Asser Hansen.

REGISTER OVER LOKALHISTORISK ÅRSSKRIFTER 1983-1987

<u>A</u>	
Andersen, Inger født 1907 i Maglebrænde	1987 - 66
Andersen, Mary: En køkkenpiges beretning 1927	1985 - 65
Andresen, Valborg: Asylet i Sdr. Kirkeby	1985 - 57
<u>B</u>	
Bellingehuset/Bellinge lægebolig	1983 - 19
Bennedaen, Johannes: Brugforeningens historie	1986 - 26
Bennedaen, Johannes: Ligbrænderlauget i Stubbekøbing	1986 - 48
Besættelsestiden	1985 - 8
Besættelsestiden	1985 - 13
Bramsen, Emma født 1839	1984 - 4
Bregninge Mølle	1985 - 40
Bronné, Ella: Købmand i Stubbekøbing	1987 - 83
Bysmedie i Aastrup	1984 - 73
Bønned Slot	1983 - 9
<u>C</u>	
Carstensen, Carl: Det gamle Sogneråd i Aastrup	1984 - 21
Carstensen, Carl: Heanæs som savværks- og havneby	1985 - 41
Christensen, Th.: Maglebrænde Avis	1984 - 32
Christian II's bryllup 1515	1984 - 36
Clemmensen, Mona: Helene på Nielsens Minde	1983 - 22
Corselitze: Asylet	1985 - 57
<u>D</u>	
Degenkolw, Ove pastor: Mindepladsen i Aastrup	1986 - 58
Dyrskue i Stubbekøbing	1987 - 43
<u>E</u>	
Elvers, Christian Frederik	1986 - 54
<u>F</u>	
Falkerslev Mølle	1985 - 37
Falkerslev Skole	1984 - 61
Fare før broerne	1985 - 16
Fattigfirserne (for 100 år siden)	1984 - 63
Fester, lærer v/Vejringe skole	1984 - 74
Flygtningelejre	1985 - 12
Fornemt bryllup 1515 (Falsters historie)	1984 - 36
Fædre og sønner på Næsgaard ca. 1955	1984 - 26
Fædresangen Næsgaard	1984 - 30
<u>G</u>	
Garnisonsbyen Stubbekøbing	1984 - 16
Grubbe, Marie v/Kaj Vestergaard Madsen	1984 - 68
Grubbe, Marie v/Erik Mahnfeldt	1983 - 12
Grønsund under besættelsen	1985 - 8
Grøae, Frederik: Rejsen til Stubbekøbing	1983 - 7
<u>H</u>	
Hansen, H.P.: En landsbydøgn's erindringer	1987 - 72
Hansen, Hans Morten: Maglebrænde Avis 1934	1983 - 51
Hansen, Holger: Mejeridynastiet Andersøn	1986 - 66
Hansen, Holger: Oldemandagilde i Nr. Ørslev	1983 - 47
Hauschildt, Georg: Bybrønden i Stubbekøbing	1985 - 23
Hauschildt, Georg: Ligbærerlauget i Stubbekøbing	1986 - 48

Herslebslund: Høstgilde	1986 - 30
Herslebslund: Sølvskø	1984 - 38
Heenæs: Else Nielsen (Lejre) fortæller	1986 - 68
Heenæs havn og søvværk	1985 - 41
Hincheldey, Christian købmand	1984 - 76
Hjernerkirugi på Østfalster	1984 - 52
Holberg på Falster (Marie Grubbe)	1984 - 68
Horbelev - dagsvognen ca. 1900	1986 - 14
Horbelev Mølle	1985 - 41
Horbelev Skole	1984 - 61
Horbelev sogns øygekasse 1900	1984 - 57
Horbelev som stationsby	1987 - 10
Horreby kirke og skole ca. 1880	1986 - 35
Horreby, kirkebøger	1985 - 31
Horreby Lyng ca. 1600-tallet	1984 - 9
Horreby Majeridynastiet Andersen	1986 - 66
Horreby Mølle	1985 - 38
Horreby skole	1984 - 61
Hundredemandsföreningen	1987 - 65
Hølodder i Aastrup ca. 1900	1984 - 58

J

Jacobs vænge	1984 - 77
Jacobsen, Gurli: Et rigt liv	1987 - 66
Jacobsen, Gurli: Møglebrænde Forsamlingshus	1985 - 68
Jacobsen, Gurli: Stangerup Hospital	1985 - 85
Jacobsen, Hans: Dyrskue i Stubbekøbing	1987 - 43
Jensen, Eli: Bryllup i Møglebrænde	1985 - 70
Jensen, Ulla: Benbrækkerstræde i Stubbekøbing	1987 - 36
Jensen, Ulla: En hundredårig fødselsdag	1983 - 58
Jensen, Ulla: Stubbekøbings 800-årige kirkehistorie	1985 - 18
Jødeskole	1984 - 77
Jørgensen, Dagmar og Albert: Høstgilde på Herslebslund 1903-26	1986 - 30

K

Kalkmaleri i år 1300	1984 - 73
Karleby - Horreby - Nr. Ørslev Sygekasse	1984 - 55
Karleby kirke	1984 - 42
Kehlet, Christian: Ejer af Stangerup Gods	1984 - 40
Koch, Bent: Da Horbelev var stationsby	1987 - 10
Koch, Bent: Dagvognen Horbelev - Nykøbing	1986 - 14
Koch, Bent: De gamle møller i Stubbekøbing kommune	1985 - 33
Koch, Bent: De gamle slotte og herregårde	1987 - 52
Koch, Bent: Giftmordet i Særslev	1985 - 87
Koch, Bent: Stormflod på Østfalster	1987 - 48
Koch, Bent: Striden mellem Mosebypræsten og Vejringemølleren	1986 - 12
Koch, J.P.: Jærtegnet ved Aastrup kirke	1985 - 21
Kongsnes	1985 - 83
Kærlyt, Ebbe: Bønned slot	1983 - 9

L

Lidstrup Mølle	1985 - 38
Lokalhistorisk arkiv: Bomærket	1983 - 62
Lose, Jens: Kalkmalerier i Aastrup kirke	1986 - 6
Lose, Jens: Moseby præstegaard	1987 - 26
Lundeskolen	1985 - 79

M

Madsen, magister og lærer	1983 - 32
---------------------------	-----------

Maglebrænde: Bryllup ca. 1890	1985 - 70
Maglebrænde: Dilettantforestilling 1900	1984 - 57
Maglebrænde: Følsterpiben	1986 - 84
Maglebrænde: Forsamlingshus	1985 - 68
Maglebrænde: Maglebrænde avis 1934	1983 - 51
Maglebrænde: Maglebrænde avis 1936	1984 - 32
Maglebrænde: Møllen	1985 - 40
Maglebrænde: Skole ca. 1900	1984 - 57
Maglebrænde: Skole	1984 - 61
Mahnfeldt, Erik: En spændende kvindeskikkelse	1983 - 12
Mahnfeldt, Erik: 200 året for bøndernes frigørelse fra Stangerup Gods	1986 - 32
Malmros, Gustav: Farø - før broerne	1985 - 16
Malmros, Gustav: Gamle Stubbekøbing minder	1984 - 79
Malmros, Gustav: Kongsnæs	1985 - 83
Malmros, Gustav: Revolutionen i Stubbekøbing 1559	1984 - 45
Marie Grubbe	1983 - 45
Maskinfabrikken v/A.C.Rasmussen	1987 - 37
Mathiesen, Chrøsten Sdr. Alslev	1984 - 75
Meelse: Møllen	1985 - 41
Midsommerskikke	1984 - 76
Mørsby, Knud: Lundeskolen	1985 - 79
Moseby, pastor Bierring	1986 - 12
Moseby præstegaard	1987 - 26
Moseby skole	1984 - 61

N

Naturfænomen 1942: Isvinteren	1984 - 72
Nielsen, Chr. forhv. forpagter på Herslebslund	1984 - 38
Nielsen (Lejre), Else: Fortæller om Hesnæs	1986 - 68
Nielsens Minde	1983 - 22
Nottelmann, Johannes	1983 - 29
Nyholm, Georg W.: A.C.Rasmussens maskinfabrik	1987 - 37
Nyholm, Georg W.: Et fornemt lysthus	1983 - 42
Nyholm, Georg W.: Kongeligt besøg i Stubbekøbing	1983 - 39
Nyholm, Georg W.: Lidt om bybilledet i Stubbekøbing	1983 - 27
Nyholm, Georg W.: Stampen i Stubbekøbing	1983 - 43
Næsgaard: Agerbrugsskole ca. 1955	1984 - 26
Næsgaard: En køkkenpiges beretning 1927	1985 - 62
Nørgaard, Lise: Hun tog hans job	1987 - 83
Nørre Ørslev: Kirken	1984 - 34
Nørre Ørslev: Møllen	1985 - 38
Nørre Ørslev: Oldermændsgilde	1983 - 47

O

Olsen, H.Fr.: Mindstens-afsløring i Aastrup	1986 - 62
Olsen, Knud Dyrlev: Konditor Nottelmann	1983 - 29
Oure Mølle	1985 - 41

P

Petri, Axel: Grønsund færgested	1985 - 8
---------------------------------	----------

R

Rasmussen, A.C.: Maskinfabrikken	1987 - 37
Rasmussen, Aage: Gamle sogneråd, Sdr. Kirkeby og Sdr. Alslev	1985 - 43
Revolutionen i Stubbekøbing 1559	1984 - 45
Rytterskoler på Falster: Kaj Vestergaard Madsen	1984 - 59
Røveralleen v/Bellinge: Iægebolig	1984 - 72
Rådhus i Stubbekøbing v/Chr. Strandgaard	1987 - 63

S

Sadolin, Hans, præst i Horbelev, dagbog

Sejrholt, Hans: Hundredemandsforeningens juletræ	1987 - 65
Sild som lokal spise	1983 - 49
Sildefangst: Kai Vestergaard Madsen	1987 - 3
Skalk, om Falsterpiben	1986 - 84
Skatten i Sortenshave 1659	1984 - 7
Skolehaven i Vejringe	1984 - 74
Skud i natten 12/2 1723	1984 - 16
Skytte, Bodil: Gamle dage i Aastrup sparekasse	1985 - 51
Slente, Peter: Pinsemøderne i Sdr. Kirkeby	1983 - 45
Slotte og herregårde	1987 - 52
Snilde præst i Karleby	1984 - 43
Spengler Steensberg, Lisbeth: Fædre og sønner	1984 - 26
Stangerup: Bøndernes frigørelse	1986 - 32
Stangerup Gods	1984 - 40
Stangerup Hospital	1985 - 85
Stormflod	1987 - 48
Strandgaard, Chr.: Rådhusets opførelse	1987 - 63
Stubbekøbing: Anlægget	1983 - 58
Stubbekøbing: Benbrækkerstræde	1987 - 26
Stubbekøbing: Biografen	1986 - 40
Stubbekøbing: Brugsforening	1986 - 26
Stubbekøbing: Bybillede	1986 - 77
Stubbekøbing: Bybrønden	1985 - 23
Stubbekøbing: Cementvarefabrik	1986 - 45
Stubbekøbing: Christian Frederik Elvers	1986 - 54
Stubbekøbing: Familien Lange	1985 - 26
Stubbekøbing: Fattiggård	1986 - 44
Stubbekøbing: Flygtningelejre	1985 - 12
Stubbekøbing: Gamle møller	1985 - 36
Stubbekøbing: Jernbanen	1986 - 17
Stubbekøbing: Kirken	1985 - 18
Stubbekøbing: Konditor Nottelmann	1983 - 29
Stubbekøbing: Kongeligt besøg 1843	1983 - 39
Stubbekøbing: Kongsnes	1985 - 83
Stubbekøbing: Lazaretskibet: Rügen	1985 - 6
Stubbekøbing: Ligbærerlauget	1986 - 48
Stubbekøbing: Lysthus v/Dosseringen	1983 - 42
Stubbekøbing: Minder omkring 1911-1920	1984 - 79
Stubbekøbing: Minebassen	1986 - 64
Stubbekøbing: Modstandsbevægelsen	1985 - 1
Stubbekøbing: Møllen (Stubbekøbing Avis)	1984 - 58
Stubbekøbing: Noret	1983 - 41
Stubbekøbing: Postmester Breum	1986 - 74
Stubbekøbing: Rejsen til Stubbekøbing ca. 1900	1983 - 7
Stubbekøbing: Russiske krigsfanger 1916	1986 - 75
Stubbekøbing: Skolen - magister Madsen	1983 - 32
Stubbekøbing: Skolen 1906	1983 - 54
Stubbekøbing: Stampen	1983 - 43
Stubbekøbing: Stubbekøbing rundt, annoncebog på vers	1986 - 76
Stubbekøbing: Telefonselskabet ca. 1900	1986 - 3
Stubbekøbing: Tømrermester S.S. Østergård	1986 - 43
Staal, Ditlev, hofagent: Stangerup Gods	1984 - 40
Swane-Lund: Modstandsbevægelsen i Stubbekøbing	1985 - 1
Svenskekrigen på Nordfalster 1658 - 59	1984 - 31
Sygekasserne i landdistrikterne	1984 - 55
Sørslev: Møllen	1985 - 41
Sølvske fra 1702	1984 - 38
Sønder Alslev: Det gamle sogneråd	1985 - 41
Sønder Kirkeby: Asylet	1985 - 57
Sønder Kirkeby: Det gamle sogneråd	

Sønder Kirkeby: Møllen	1985 - 38
Sønder Kirkeby: Pinsemøderne	1983 - 45
Sønder Kirkeby: Relieffer i kirken	1984 - 73
Sønder Kirkeby: Skolen	1984 - 62
Sørensen, A. og P. Jensen: Lazaretskibet "Rügen"	1985 - 6

T

Tang-Petersen, C. Noe: Lægerne i Bellingehuset	1983 - 19
Temperværket	1984 - 77

U

Ulfstand, Oluf Holgersen	1983 - 9
Ulfstand, Oluf Holgersen: Det fornemme bryllup 1515	1984 - 36

V

Valdemarsegen	1984 - 75
Valdum-Jensen, Inger: Omkring befrielsen	1985 - 13
Vejringe	1986 - 12
Vejringe Møllen	1985 - 40
Vejringe Skole	1987 - 72
Vejringe Skole	1984 - 61
Vestergaard Madsen, Kai: Holberg på Falster	1984 - 68
Vestergaard Madsen, Kai: Rytterskoler	1984 - 59
Vestergaard Madsen, Kai: Sild	1987 - 3
Vestergaard Madsen, Kai: Østfalsterbanen	1986 - 17

W

Wang, Poul: Arkivets symbol	1983 - 62
Westergaard-Nielsen, Vagn: Forhistorisk hjernekirurgi	1984 - 52
Wiborgs gård	1984 - 77
Wæben, Jens: Gammelt billede fra Horreby	1986 - 35

Ø

Øgendahl, Bente: Dyd og Moral	1985 - 31
Øgendahl, Bente: Familien Lange	1985 - 26
Øgendahl, Bente: Magister Madsen	1983 - 32
Øgendahl, Bente: Noret i Stubbekøbing	1986 - 43
Øgendahl, Bente: Sørensen Siegmund Østergaard	1986 - 43
Østergård, S.S. tømrermester	1986 - 43
Østfalsters stednavne	1984 - 11

A

Astrup: Alderdomshjemmet	1986 - 38
Astrup: Kirke	1986 - 6
Astrup: Kirken	1985 - 21
Astrup: Lundeskolen	1985 - 79
Astrup: Mindepladsen	1986 - 58
Astrup: Mølle	1985 - 40
Astrup: Sognerådet 1912-1970	1984 - 21
Astrup: Sparekassen	1985 - 51

